

UDALOSTI, LUDIA, MIESTA ZVOLENSKEJ KOTLINY

KOLEJO

MAREC 2026 | 1. ČÍSLO | 3. ROČNÍK

ZVOLENSKÝ ZÁMOK

ako sídlo
Pohronskej
župy

VÍGLAŠSKÝ HRAD OSMANI
nikdy nedobyli

CÁR FERDINAND

oslávil osemdesiatku
v banskobystričkom
Národnom dome

ŠTVŔTROČNÍK | 5€

Profesionálna tlač a kopírovanie

Kopírovacie práce

Farebné kopírovanie do formátu A0 (do 914 mm šírka tlače až niekoľko metrov dĺžka).

Čiernobiele kopírovanie až do formátu A0 (do 914 mm šírka tlače až niekoľko metrov dĺžka).

Tlač plagátov, letákov, vizitiek, objednávkových kartičiek atď. Tlačíme na foto papier, vizitkový papier, pauzák, samolepiaci papier, fólie, farebný papier, farebný výkres.

Kancelárske a školské potreby

Ponúkame široký výber školských a kancelárskych potrieb na bežné používanie doma, v škole aj v práci. V sortimente máme aj praktický spotrebný tovar, ako toaletný papier, klasické aj vianočné servítky, MAXI utierky v rolke, vrecia na odpad či desiatové sáčky na každodenné balenie.

Pečiatky

Ponúkame kompletný sortiment samonamáčacích pečiatok od značky COLOP.

Viazanie prác

Viažeme do pevnej väzby, mäkkej väzby (termoviazanie), hrebeňové viazanie, lišta, šitá väzba.

Športové poháre a medaile

Chcete oceniť víťazov súťaží a oslaviť športové úspechy? Potom ste na správnom mieste! Ponúkame široký výber trofejí, pohárov a medailí pre rôzne druhy športových súťažných podujatí.

Laminovanie

Laminujeme dokumenty až do formátu A3, aby boli chránené a mali profesionálny vzhľad.

Skenovanie

Skenujeme všetky formáty až do formátu A0, farebne a aj čiernobiele.

Reklamný textil

Predaj a potlač tričiek, mikín, šiltoviek a reklamných predmetov.

Menovky na schránky

Robíme menovky na dvere, byty, schránky, menovky na obojek pre domácich miláčikov a iné.

EDITORIÁL

Milí priaznivci a priaznivkyne histórie!

Nejedného laika-bádatela skúmajúceho svoj pôvod ženie vpred nádej, že odhalí šľachtický pôvod svojho rodu. Teda, ako zvykneme hovoriť, že mu v žilách prúdi modrá krv. Metafora o modrej krvi má počiatok v ranom stredoveku na Pyrenejskom polostrove. Do roku 711 tam vládli Germáni (Vizigóti), ktorí si na území Španielska vydobyli postavenie spoločenskej elity. Na rozdiel od tamojšieho obyvateľstva mali svetlú pleť. Ich krv, respektíve cievy presvitajúce cez kožu sa preto javili ako modré. V španielčine sa vtedy začal používať výraz sangre azul – modrá krv. Toto slovné spojenie v rôznych jazykoch sa začalo najviac používať v 19. storočí.

Čo to však znamenalo byť šľachticom? Ako jednotliví šľachtici vnímali svoje spoločenské a zároveň exkluzívne postavenie? Aké ideály a hodnoty formovali ich identitu? Aké nároky a očakávania na seba kládli? Opýtali sme sa historika Ondreja Šályho, ktorý nám šľachtictvo ako také priblížil na príklade šľachtického rodu Radvanských. Okrem toho mám Vladislav Tirpák poodhalil málo známy príbeh grófký Johannky rod. Rothovej, ktorá spolu s manželom Jozefom Telekym vlastnila majetky v Hronseku, Sampore i Banskej Bystrici. Trojicu článkov o šľachticoch uzavrie spomienka Jozefa Bodnáríka na známeho bulharského cára Ferdinanda Coburga, ktorý svoje osemdesiatiny oslávil v bansko-bystrickom Národnom dome.

V tomto roku uplynie 500 rokov od bitky pri Moháči, v ktorej uhorské vojsko utrpelo porážku s expandujúcimi Osmanmi. Bola to katastrofa, ktorá ovplyvnila naše dejiny na niekoľko storočí. Niet divu, že sa aj vo Zvolenskej kotline budovali fortifikačné opevnenia, ktoré mali zabrániť dobytíu rôznych sídiel. Od kolektívu autorov sa môžete v KOLESE dočítať o najnovšom výskume juhozápadného bastiónu renesančného opevnenia Zvolenského zámku. Článok historika a archívára Radoslava Ragača Jajže, Bože, strach veľiký: padli Turci (nielen) na Poniky nás bude prevádzať Podpoľaním s cieľom poukázať na protiturecké opevnenia budované napríklad

okolo kostolov, ale zmieni sa aj o vzťahoch medzi dobyvateľmi a domácim obyvateľstvom.

Mimochodom, vedeli ste, že Víglašský hrad Osmani nikdy nedobyli?

Vzácne čierne-biele fotografie z rokov 1953 až 1982 nás preniesú do vtedajšieho života Španej Doliny. Autorka článku, historička Vladimíra Luptáková, v ňom zdôraznila, že budovanie archívov negatívov bolo v tom čase veľmi dôležitou muzeálnou činnosťou. Vyhlásenie pamiatkovej rezervácie v roku 1979 znamenalo dôležitý krok v ochrane hmotnej podoby Španej Doliny, avšak, ako píše autorka, pamäť miesta sa neukladá len do múrov, striech a uličiek. Rovnako krehká a nenahraditeľná je pamäť zachytená obrazom, vo fotografiách, ktoré vznikajú v konkrétnom čase, z konkrétneho pohľadu a s konkrétnym zámerom (...) pre budúcnosť.

Na Zvolenskom chodníku slávy osadili koncom minulého roka spomienkovú dlaždicu s menom nezabudnuteľného športovca Teodora Reimanna (1921-1982). Zvolenský rodák hral v najlepších mužstvách svojej doby, skvelý brankár vo futbale a útočník v hokeji. Reprezentoval krajinu v obidvoch športoch: Slovensko v období druhej svetovej vojny, Československo po jeho obnovení. O Dodovi, ako ho všetci nazývali, sa dočítate na posledných stránkach aktuálneho vydania.

Príjemné a inšpiratívne čítanie želá

Michal Várošík, šéfredaktor

03

EDITORIÁL

Mgr. Michal Várošík, šéfredaktor

04

OBSAH

06

„Jajže, Bože, strach veliký: padli Turci (nielen) na Poniky“

PhDr. Radoslav Ragač, PhD., historik, archivár

12

Nové poznatky o renesančnom opevnení Zvolenského zámku: Výskum juhozápadného bastiónu

PhDr. Ján Beljak, PhD., archeológ

prof. PhDr. Noémi Beljak Pažinová, archeologička, PhD.

PhDr. Radoslav Ragač, PhD., historik, archivár

Mgr. Michal Šimkovic, stavebný historik

18

Šľachtictvo podľa Radvanských

PhDr. Ondrej Šály, PhD., historik, HÚ SAV, v. v. i.

22

Odkaz Rothovcov v banskobystrických dejinách: Vzostup rodiny a výnimočný charakter grófký Johanny

Mgr. Bc. Vladislav Tirpák, popularizátor regionálnych dejín

30

Svetoznámy šľachtický rod Coburgovcov a Banská Bystrica

Jaroslav Bodnárík, popularizátor dejín rodu Coburgovcov

36

NA BAŇU! Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry v Španej Doline na vzácnych fotografických negatívoch

Mgr. Vladimíra Luptáková, historička

42

DUŠAN JURKOVIČ A ZVOLEN. 100. výročie pôsobenia architekta v sídle Pohronskej župy

PhDr. Silvia Čatayová, koordinátorka oddelenia galerijnej pedagogiky SNG Zvolenský zámok

48

NAPÍSALI PRED 90 ROKMI v Štatistickom lexikóne obcí v Republike československej. Praha, 1936

50

DEJINÁRIUM

Okrúhle výročia marec – máj 2026

Mgr. Michal Várošík, publicista

52

Teodor Reimann: Futbal a môj život je to isté

Ján Holko, popularizátor športu

Vydavateľ: Spod Skleného zámku, o. z., Sielnica 12, 962 31, IČO: 55 969 283

Šéfredaktor: Mgr. Michal Várošík (varosikm@gmail.com)

Redakčná rada: Mgr. Michal Várošík, PaedDr. Marcel Páleš, Mgr. Ľubica Milanová, CSLic. Zuzana Vrtová

Grafický návrh: Beáta Balgová

Grafické spracovanie: Nina Várošíková

Tlač: Alfa print, s. r. o.

Registračné číslo: ISSN 2989-3968 (online), ISSN 2989-3933 (tlačené vydanie)

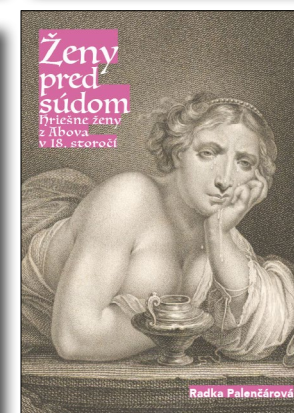
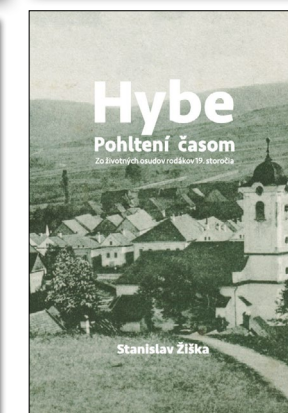
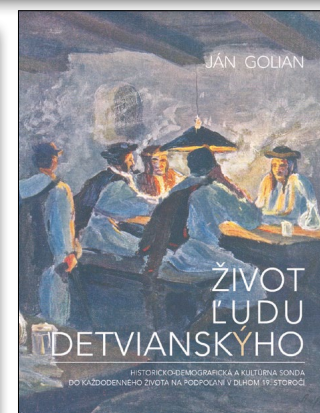
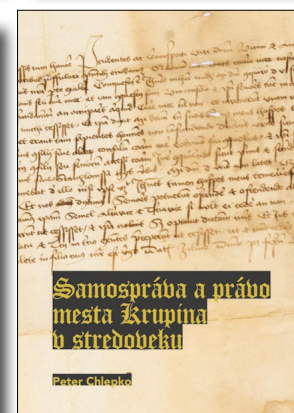
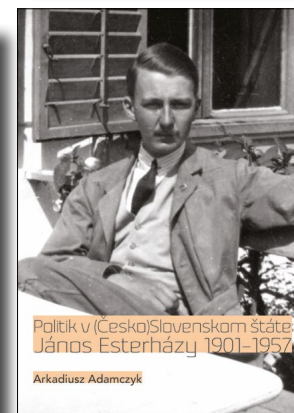
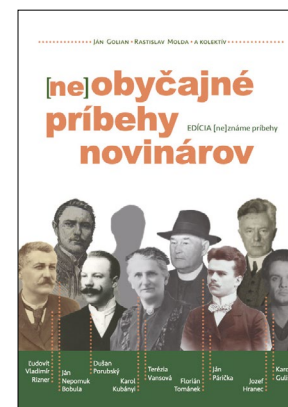
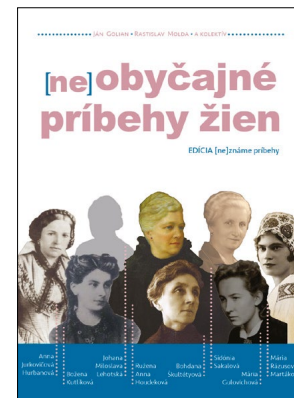
Predajné miesta: Banská Bystrica: Stredoslovenské múzeum (SSM), Thurzov dom, Námestie SNP 4, 974 01; SSM, Matejov dom, Námestie Š. Moyzesa 20, 974 01; SSM, Tihányiovský kaštieľ, Radvanská 27, 974 05; COPIA, s. r. o., Skuteckého 23, 974 01; Zvolen: Klemo, spol. s r. o., Tehelná 4, 960 01

Obálka: Zvolenský zámok (Foto: Michal Várošík)

Society for Human Studies malé vydavateľstvo prinášajúce VEĽKÉ knihy

Naše tituly sa venujú sociálnym dejinám zameraných na človeka a jeho osudy. Nájdete v každom dobrom knižkupectve.

www.s4hs.sk
facebook.com/s4hs.sk
instagram.com/s4hs.sk

Časopis pre zábavu a poučenie.

Číslo 12. BUDÍN, 30. júna 1863. Ročník II.

TURČÍN PONIČAN.

Poveсть Poničká.

Jaj-že, Bože, strach veliký,
Padli Turci na Poniky:
Padli, padli o pol noci;
Jaj-že, Bože niet pomoci.
Ludia Boží, utekajte,
Zajať Turkom sa nedajte:
A čo mladé — zutekalo,
A čo staré — nevládalo. —
Skočil Turčín bystrým skokom
Do jalšiny nad potokom:
Našiel on tam starú ženu,
Medzi krovím učupenú.
Také jej on robí muky:
Do železa dal jej ruky,
Próvaz hodil jej na šiju
A o koňa pripial si ju.
Vláči Turčín starkú, vláči,
Po hrobline po bodliači:
Starkej krev sa z nôžek leje,
A Turčín sa iba smeje.
A keď ona už ustáva,
Kančukou ju pošibáva:
A keď ona na zem padá,
Ostrohami v bok ju báda.
Hučia, hučia Turkov čaty,
Poháňajú ľud zajatý:
Triraz mesiac už omladol,
A oni vždy tiahnú na doľ.

Ten turecký svet ďaleký:
Prešli oni cez tri rieky,
Zašli oni za tri hory,
Zastali pri šírom mori.
A nad morom mesto leží;
Tyčí k nebu tisíc váži:
Jaj, Bože, len smutno je to:
Na tých vážach kríža nieto.
A keď blížili sa k mestu,
Turkyňa jím zašla v cestu;
A Turkyňa ako ruža
Pekne víta svojho muža.
„Vitaj, muži, vitaj že mi,
Z tej uhorskej krásnej zemi:
Či sa dobre vám vodilo?
Či vám šťastie poslúžilo?“ —
„Dobre, dobre sme chodili,
Maďarov sme si podbili:
A Slováci sa nedali;
Preto sme jich zrabovali.
A čože je tu nového?
Povedz, žienko, dač dobrého.“ —
„Dobrá, dobrá tu novinka:
Požehnal ti Pán Bôh synka.“ —
„A ja vediem otrokyňu,
Nášmu synku varovkyňu:
Keď ho bude kolísavať,
Pekne bude mu spievavať.“

„JAJŽE, BOŽE, STRACH VELIKÝ:

PADLI TURCI /NIELEN/ NA PONIKY“

 Radoslav Ragač, historik, archivár

Úvodné verše zo známej básne Sama Chalupku Turčín Poničan, ktorá po prvýkrát vyšla tlačou v roku 1863, si niektorí pamätajú zrejme ešte z čias, keď drali školské lavice. Báseň je totiž už celé desaťročia pevnou súčasťou výučby slovenskej literatúry na základných školách. Jej autor, dlhoročný evanjelický farár v blízkej Hornej Lehote, sa pri jej tvorbe inšpiroval vtedy ešte stále živou ľudovou spievankou z blízkyh Poník o unesenej matke a jej synovi – janičiarovi slúžiacom v osmanskom vojsku, ktorí sa aj po dlhoročnom odlúčení spoznali vďaka netypickému mater-skému znamienku v tvare hviezdy.

Osmani ohrozovali Podpoľanie od polovice 16. storočia

V prípade Turčina Poničana ide o najslávnejšie literárne spracovanie obrazu dlhotrvajúcej vojenskej prítomnosti Osmanov na Podpoľaní, ktorá sa začala už v polovici 16. storočia. Podpoľanie sa na viac ako celé storočie stalo drsnou nárazníkovou zónou bez pravidiel, malou súčasťou civilizačnej hranice kresťanskej Európy. Miestne obyvateľstvo si preto vytrpelo mnohé príkoria a ich nočná mora sa defintívne skončila až v posledných desaťročiach 17. storočia.

Podobných historických stôp ako spievanka z Poník je v kolektívnej pamäti obyvateľov regiónu omnoho viac. Sú výrečnými svedkami toho, s akou veľkou intenzitou tieto udalosti zasiahli do osudov našich predkov. Jedným z hmatateľných dokladov prítomnosti Osmanov je ojedinelý renesančný epitaf vojaka Jána Arnauta z roku 1599, ktorý sa nachádza v interiéri očovského rímskokatolíckeho kostola. Podľa latinského textu na epitafe Ján Arnaut, moslim slúžiaci v osmanskej armáde, prešiel na stranu kresťanov, po svojej hrdinskej vojenskej službe sa usadil v obci a bol pochovaný v tamojšom

kostole. Vo Zvolenskej Slatine sa zase generáciami tradoval historický príbeh, spájajúci názov miestneho potoka Krvavník s úspešným prepadom osmanských vojakov, ktorý sa odohral koncom roku 1575. Osmani sa vracali z úspešného výpadu s korisťou a so zajatcami a Slatinčanom spolu s cisárskymi vojakmi sa ich podarilo oslobodiť.

Obdobia intenzívneho násillia sa nepravidelne striedali s pokojnejšími rokmi, keď si mohli miestni obyvatelia aspoň trochu vydýchnuť. Nešlo len o osmanské útoky, často veľmi rýchle a prekvapivé, ale aj ich kruté trestné výpravy,

ak sa im nepodrobili. Bežné bolo vraždenie, na pohľad vypálené domy, rabovanie majetku a taktiež únosy pre výkupné. Najbezpečnejším spôsobom záchranu Podpoľancov boli v čase útokov opevnené miesta v okolí, alebo útek do blízkych hustých lesov. Veľmi smutné bývali aj osudy vojnových zajatcov na oboch stranách, ktorých často čakalo kruté mučenie a potom smrť. Obe bojujúce strany sa snažili od miestnych obyvateľov vyberať dane a rôzne iné poplatky, vymáhali potraviny a rôzne služby. Cisárske armády tiahnuce krajinou, ktorých úlohou bolo obyvateľstvo chrániť, sa v používaní násillia niekedy od Osmanov príliš neodlišovali. Vo vzácných okamihoch pokoja však dochádzalo aj k obchodným kontaktom a kultúrnej výmene medzi nepriateľskými stranami.

Krvavými číslicami sa do dejín Uhorska zapísal rok 1526

Začiatkom tohoto smutného príbehu bola osudová drvivá prehra uhorskej armády v bitke pri Moháči v auguste 1526, pri ktorej zahynul aj kráľ Ľudovít II. Jagellonský. Nasledovalo prvé

Samo Chalupka (Zdroj: Literárny archív Slovenskej národnej knižnice, sign. K 5/26)

obliehanie Viedne v roku 1529

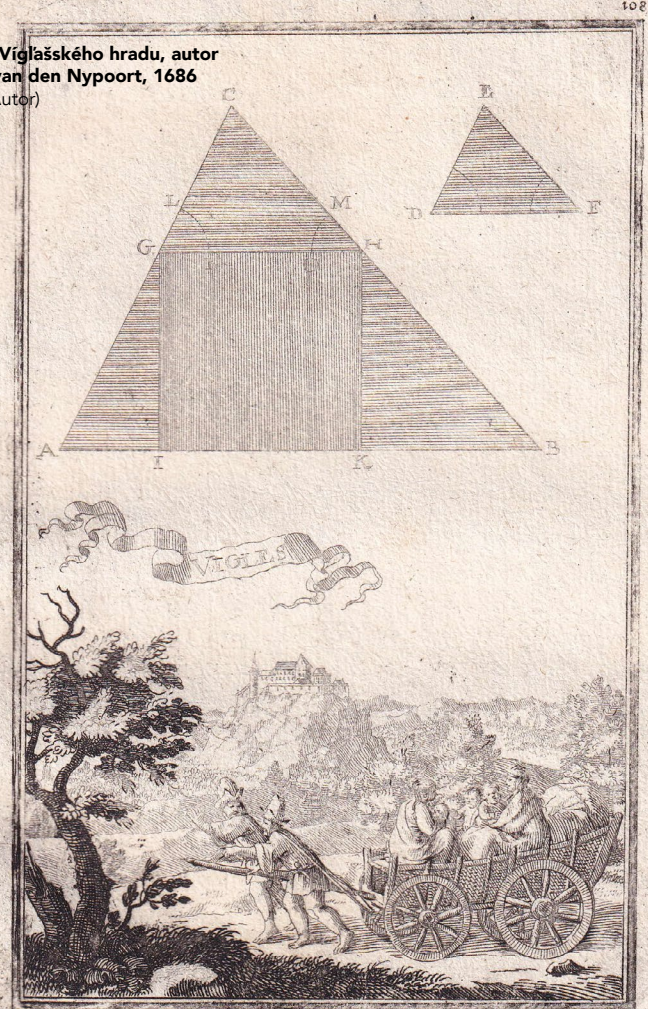
a o niečo neskôr, v rokoch 1541 – 1543, pád Budína a Ostrihomu do rúk Osmanov. Tieto veľké vojenské úspechy otvorili osmanskej armáde cestu na sever a jedným z jej prioritných vojenských cieľov sa následne celkom prirodzene stali bohaté stredoslovenské slobodné kráľovské banské mestá so strategickými ložiskami drahých kovov, ktorých mali nedostatok. Nepriateľ sa nezadržateľne blížil z južného smeru od Šiah a ďalšou možnou prístupovou cestou bolo údolie Hrona. Doslova pohromou pre celý stredoslovenský región bolo dobytie strategicky umiestneného Filákovského hradu v septembri 1554. O rok neskôr vznikol Filákovský sandžak, osmanská administratívna jednotka na čele s begom, ktorý začal spravovať dobyté územie. To dokazuje, že Filákovský hrad bol pre Osmanov strategickým oporným bodom, ktorý im otváral novú prístupovú cestu k lákavému rudnému bohatstvu vedúcu z juhovýchodu práve cez Podpoľanie. V roku 1575 padol do ich rúk aj dôležitý hrad Divín a na južnom prístupe do banského regiónu hrad Modrý Kameň. Reakciou na neúprosne sa blížiacu osmanskú hrozbu bolo intenzívne posilňovanie opevnení miest a okolitých hradov. Osobitné miesto medzi nimi mal Zvolenský zámok, ktorý sa v druhej

polovici 16. storočia stal ústredným bodom vojenskej obrany celého stredoslovenského banského regiónu. Stredoveký zámok bol v tomto období prestavaný na modernú renesančnú pevnosť so silnou delostreleckou výzbrojou, ktorej časť bola umiestnená v priestoroch novo postaveného bastiónu. Zámok sa stal sídlom Zvolenského kapitanátu a kasárňami určenými pre veľkú cisársku posádku. V širokom okolí Zvolena vznikla na vhodných vyvýšených miestach sieť kamenných strážnych veží, tradične nazývaných vartovky, pozorovateľní, ktorých úlohou bolo signalizovanie blížiaceho sa nebezpečenstva. Najznámejšou z nich je zrekonštruovaná vartovka na vyvýšenine nad Krupinou.

Víglašský hrad Osmaní nikdy nedobyli

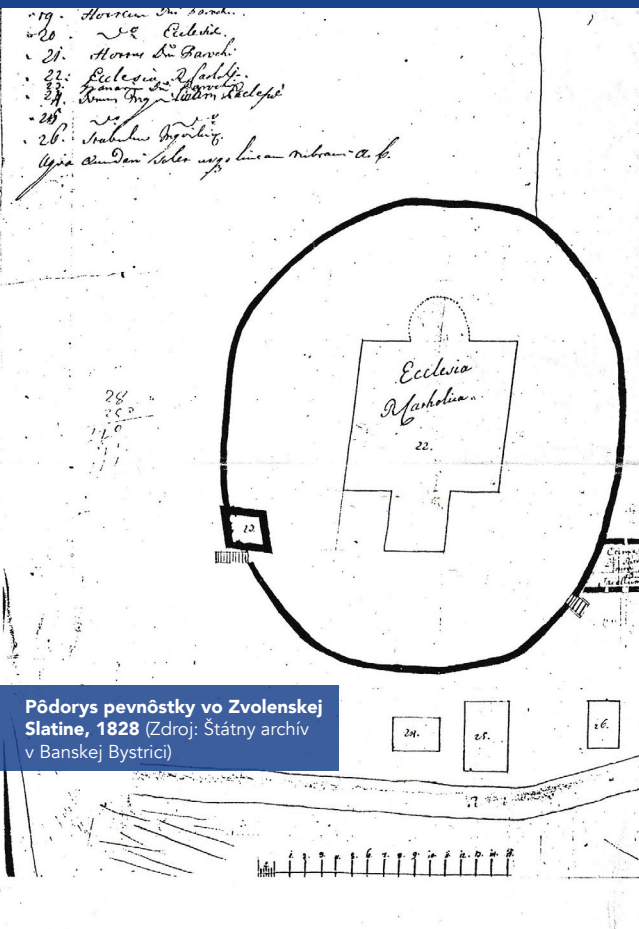
Na Podpoľaní bola najdôležitejšia kontrola spomínaných prístupových komunikácií do banských miest. Na cestách vznikali drevené bariéry - záseky, miestni obyvatelia boli zapojení aj do hliadkovania, rôznych opevňovacích prác a zásobovania posádok. Vznikli aj pozorovacie miesta so signálnymi ohňami. Ústredným bodom protiosmanskej obrany Podpoľania sa stal Víglašský hrad, ktorý sa Osmanom nikdy nepodarilo dobyť. Hrad bol od roku 1548 opäť kráľovským majetkom. V priebehu 16. storočia hrad prešiel opakovanými stavebnými úpravami, ktoré mali posilniť obranyschopnosť jeho starších stredovekých opevnení. V tomto období vznikla napríklad nová hradná brána, datovaná do roku 1575.

Veduta Víglašského hradu, autor Justus van den Nypoort, 1686
(Zdroj: Autor)

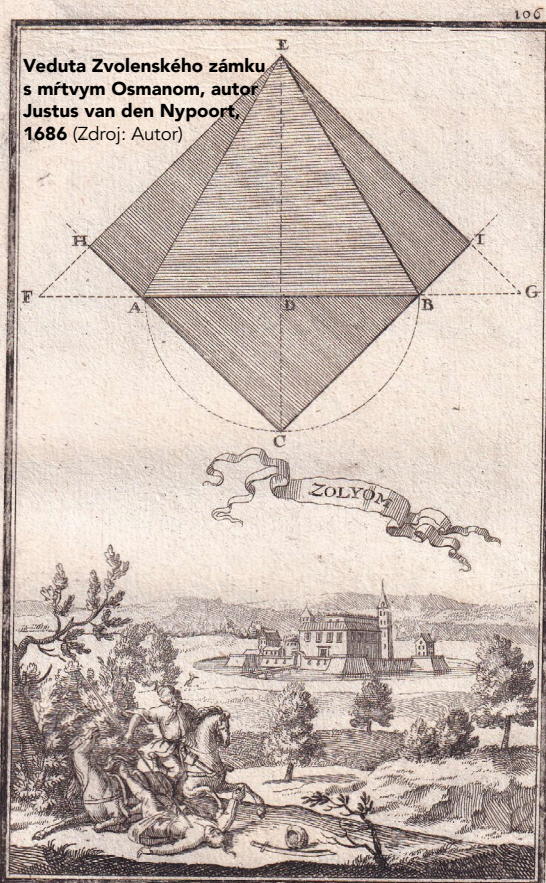
Anno 1668 Die 27 Men: Martij
 Naznamenani škodi škife Turka nam Slatincom
 Klovatného vidičku Zvolenského prokazanej Ab
 Anno Dni Sápra Millefimo Sexcentesimo Sexagesimo
 Tertio Dne Compulsi Compustandi Bitanju
 birvaju, co avise penazi bere od Sattiera 4 7/15
 Spravedlivoe učinij 4. 31 27. 40 Nato na
 dewpeckis gedsu, gacbole az posawad ram držia
 co jest nagwesi škoda. le a spali se spr
 wadliwae holdugeme. Nato recognosejeme a
 a spawame hmito spanim, ktere pro lepši gisťu
 i nasti Abcena gicoty padgečchili sme.
 Jucez Nagy Szalatny
 Cum tota Comitate
 Nagy Szalatny

List Slatinčanov Zvolenskej stolicy, 1668 (Zdroj: Štátny archív v Banskej Bystrici)

Podorys pevností vo Zvolenskej Slatine, 1828 (Zdroj: Štátny archív v Banskej Bystrici)

Obranné kapacity Víglašského hradu o niekoľko rokov neskôr, v roku 1578, výrazne posilnila výstavba modernej exteriérovej kamennej šesťhrannej veže s delostreleckou výzbrojou v blízkosti hradu, strategicky umiestnenej priamo pri komunikácii vedúcej cez Ostrôžky z Novohradu. Veža vznikla v rámci zákonom zavedeného systému nútenej bezplatnej práce, latinsky *labor gratuitus*, poddanského obyvatelstva na výstavbe a opevňovaní pohraničných pevností a oporných bodov proti osmanskej expanzii. Podľa publikovaných historických

údajov z rokov 1576 –1582 cisárska vojenská posádka na hrade Víglaš v tomto období početne kolísala medzi dvesto až tristo vojakmi, ktorí boli sčasti domáceho pôvodu a sčasti išlo o nemeckých žoldnierov. Tamojšia vojenská posádka v tomto období disponovala aj jazdeckým oddielom, spolu s päťdesiatimi koňmi a delostrelectvom.

Časť víglašskej hradnej posádky bývala umiestňovaná v dnes takmer zabudnutých ma-

lých strážnych pevnôstkach, ktoré vznikli v okolitých obciach. Medzi rokmi 1574–1582 boli takto pre obranné účely upravené areály kostolov vo Zvolenskej Slatine a Očovej, kde v nepokojných časoch sídlili malé posádky. Oba kostoly pochádzajúce ešte zo stredovekého obdobia boli totiž umiestnené na vhodných vyvýšeninách v tesnej blízkosti komunikácií. Ohradové múry areálov a vstupy do kostolných areálov spevnili, vybavili streleckými pozíciami a boli vytvorené zázemia pre ich malé posádky. Vo Zvolenskej Slatine pri vstupe do areálu postavili aj malý fortifikačný objekt. Ďalšia takáto pevnosť vznikla v tomto období zrejme aj v blízkej obci Zolná a cisárski vojaci boli umiestnení aj v hrádku v Dúbravici.

Osmanskí velitelia v tomto období písali richtárom podpolanských obcí výhražné listy, niektoré v starej slovenčine. V známom slovenskom liste filakovského bega Očovanom sa napríklad môžeme dočítať: „Povedzte i ostatným, čo sú pri vás, i vy sami vedzte, že ak k nám neprídete, tak vás i s vašimi deťmi i ženami ohňom vypálime a všetkých vás pod meč dáme. A to vám nehovoríme nadarmo, ale aby ste vedeli, že sa to stane. A vaši boženíci vám budú svedkami, že sme vás varovali.“ Podobný list filakovského Ali bega dostali v roku 1576 aj Slatinčania. Vyhrážal sa im, že: „v ktorúkoľvek hodinu, či moment môže prísť s vojskom a celé ich mestečko zničiť“.

Nová etapa intenzívneho osmanského plienenia v Podpolaní sa začala takmer ihneď po páde pevnosti Nové Zámky do ich rúk v septembri 1663

Rozsah tohto pustošenia nám približuje vzácné zachovaný slovenský list Slatinčanov z 27. marca 1668 adresovaný Zvolenskej stolici. Podľa tohto listu im Osmani od roku 1663 spôsobili značné škody rátajúce sa v stovkách zlatých. Z mestečka so sebou odviekli aj viacerých jeho obyvateľov, z ktorých bolo v roku 1668 v zajatí, žiaľ, stále ešte jedno dieťaťko: „Nato nadevssecko gedno pachole az dosawad tam drzia co gest nagwetsi sskoda.“ Obetou osmanského pustošenia sa v tomto období opäť stali aj Poniky a bolo to okrem obetí spojené aj jednou kurióznou udalosťou, o ktorej si povieťme nabudúce. ●

vyrobasuvenirov.sk

Mať tak o KOLESO viac

KOLESO

vychádza vďaka Vám!

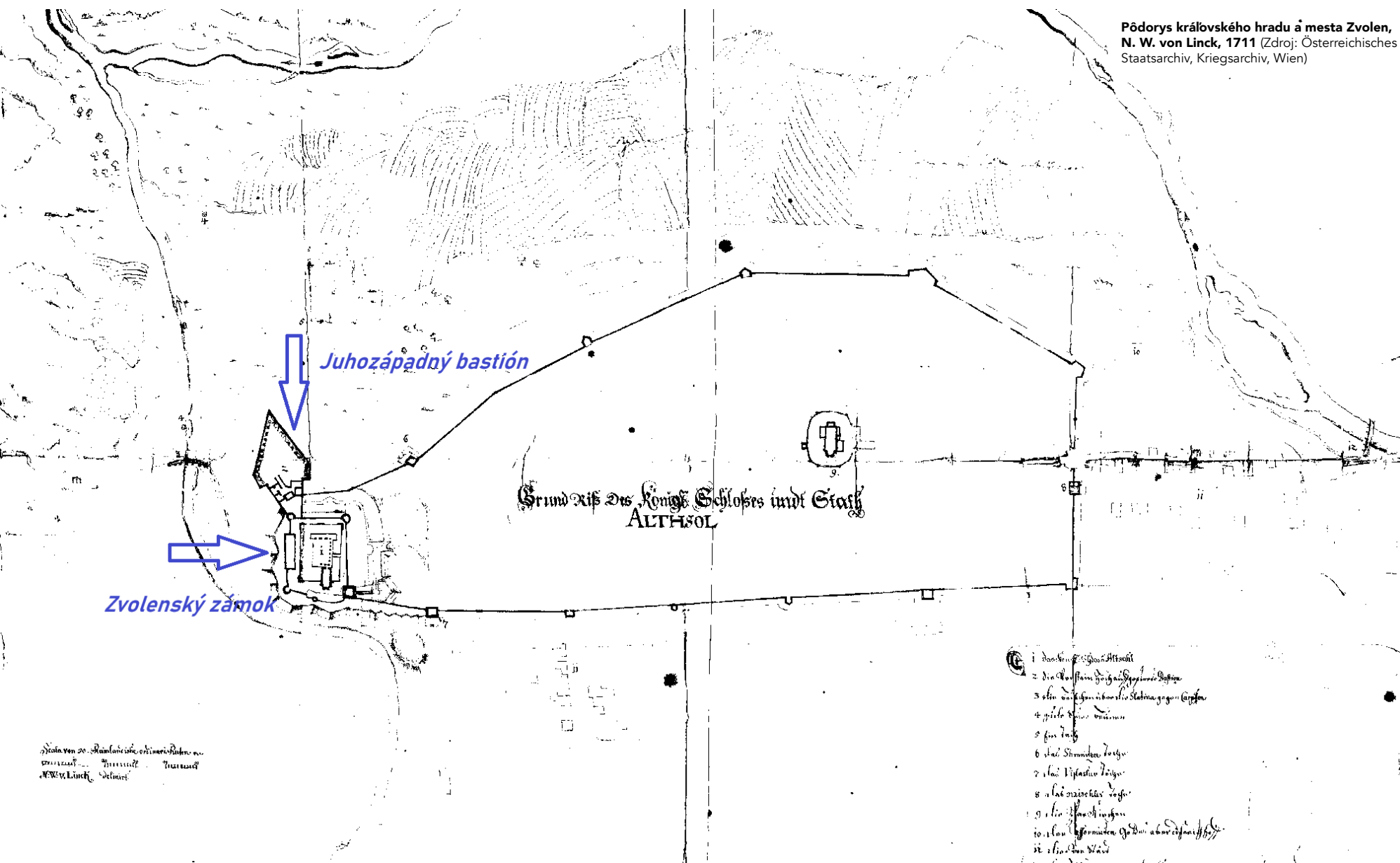
Ďakujeme, že nás podporujete kúpou reklamných predmetov (hrnček 6€, pero 3€)

Objednať si ich môžete na varosikm@gmail.com

Nové poznatky o renesančnom opevnení ZVOLENSKÉHO ZÁMKU:

Ján Beljak, archeológ
Noémi Beljak Pažinová, archeologička
Radoslav Ragač, archivár
Michal Šimkovic, stavebný historik

Výskum juhozápadného bastiónu

V letných mesiacoch roku 2025 sa z podnetu mesta Zvolen uskutočnil archeologický výskum zameraný na juhozápadný (JZ) bastión Zvolenského zámku. Hlavným cieľom bolo objasnenie stratigrafie základov stavby a získanie podkladov pre projekt plánovanej pamiatkovej obnovy. Výskum realizoval Archeologický ústav SAV pod vedením Dr. Jána Beljaka a Dr. Miloša Čierneho v úzkej spolupráci s akademickým prostredím, konkrétne so študentmi archeológie z Katedry archeológie Filozofickej fakulty UKF v Nitre pod vedením profesorky Noémi Beljak Pažinovej a študentmi Inštitútu archeológie univerzity ELTE v Budapešti pod vedením docenta Maxima Mordovina.

Historický kontext vzniku bastiónu je neoddeliteľne spätý s obdobím osmanskej expanzie do strednej Európy

Po katastrofálnej porážke pri Moháči a následnom dobytí Budína v roku 1541 sa strategická situácia Uhorska dramaticky zmenila. Prelomovým momentom bolo obsadenie Filáčkova v roku 1554, ktoré sa stalo sídlom najsevernejšieho sandžaku Osmanskej ríše, čím sa Zvolen s opevneným kráľovským zámkom stal kľúčovým obranným bodom na prístupe k bohatým stredoslovenským banským mestám. Prestavba zámku na modernú pevnosť sa začala pravdepodobne v roku 1548, keď objekt prešiel do správy Ferdinanda I. Habsburského, čo dokladá aj kamenný článok s týmto letopočtom osadený v severnom krídle.

Pod vedením talianskych fortifikačných majstrov Francesca de Pozzo a Specia Casa prešiel pôvodný gotický palác radikálnou transformáciou. Došlo k odstráneniu horných

časti gotických veží a vytvoreniu dvoch obraných podlaží s vysoko variabilným systémom strielní, navrhnutým tak, aby pokrýval celý okolitý priestor pevnosti. Vrcholom tejto modernizácie bol práve mohutný delostrelecký bastión vysunutý do predpoľa v exponovanom juhozápadnom nároží zámku. Bastión bol so zámkom spojený len úzkym krčkom a vďaka svojej polohe dokázal kontrolovať dôležité prístupové cesty a strategický most cez rieku Slatina. Vo svojej dobe predstavoval najdôležitejšiu pozíciu pre ťažké delostrelectvo; predpokladá sa, že pri plnom vybavení mohol teoreticky poňať až tridsať diel.

Jednou z nevyjasnených otázok, ktoré sa viažu k prestavbe zámku, je presná doba výstavby bastiónu. Hoci sa v odbornej literatúre objavila zmienka, že bol vybudovaný okolo roku 1590 talianskym architektom Giulio Ferrarim, nie je vylúčený ani skorší dátum vzniku už počas veľkej prestavby po roku 1548 alebo v krátkom časovom odstupe. Na mapách Pietra a Nicola Angieliniho z rokov 1573 až 1575 je Zvolen zachytený v podobe schematickej miniatúry s jasne viditeľnou hmotou veľkého bastiónu.

Samotná architektúra bastiónu vykazuje pokročilé pevnostné prvky

Objekt má charakteristický ostrouhlý hrot a jeho masívne murivo z vnútornej strany spevňovalo tridsaťštyri nosných oblúkov, ktoré niesli takmer šesť metrov širokú streleckú plošinu. Hoci dobové veduty Jána Willenberga

z roku 1599 zobrazujú bastión s dekoratívnou štítkovou atikou, presnejšie plány zo začiatku 18. storočia, ako napríklad Linckov plán, tento detail nepotvrdzujú a naznačujú skôr otvorenú plošinu umožňujúcu voľnú manipuláciu s delami. Tento typ riešenia nachádzame aj v iných významných dobových pevnostiach, napríklad v Nových Zámkoch alebo v tureckom Istanbule na hrade Yoros Kalesi.

Aktuálny archeologický výskum v roku 2025 sa sústredil na tri sondy s celkovou plochou 25 m²

Sondy boli situované v exteriéri pri päte a nároží bastiónu s cieľom preskúmať konštrukciu jeho plášťa a založenia. Sonda 1/2025 bola umiestnená pri jeho západnej päte. Sonda 2/2025 pri jeho juhozápadnom nároží. Sonda 3/2025 pri jeho južnej päte. Sondáž preukázala prítomnosť mohutných násypov z 20. storočia, ktoré boli dokumentované modernými metódami vrátane fotogrametrie a geodetického zamerania. V hĺbke približne 1,5 metra výskum narazil na terénnu úroveň z obdobia okolo roku 1900. Jedným z kľúčových zistení bola absencia predpokladaného tehlového plášťa v odkrytých častiach muriva. V sonde 3 pri južnej stene bastiónu sa podarilo identifikovať kamenné líce, ktoré môže byť pozostatkom jadra muriva po sekundárnom rozobratí tehlového obkladu. V zaniknutej interiérovej časti JZ bastiónu, ktorý je dnes prekrytý cestou, sa v minulosti nachádzali aj kazematy so strieľňami, prístupová rampa a studňa.

Hnutelné nálezy z výskumu v roku 2025 pochádzajú výhradne z recentných zásypov 20. storočia a predstavujú dobový odpad či straty vzniknuté pri terénnych úpravách. Najväčšia koncentrácia artefaktov bola v sonde 1 (167 ks), nasledovala sonda 2 (102 ks) a najmenej početná bola sonda 3 (9 ks).

V sonde 1 prevládali predmety dennej potreby, ako keramika, sklo, porcelán (vrátane hlavičky bábiky) a rakúska minca z roku 1951. Sonda 2 bola významná nálezom železného bodáka z 2. svetovej vojny a kolekciou mincí z rokov 1934 až 1988, ktoré pomohli presne datovať moderné navrstvenia. Sonda 3 poskytla len fragmentárny materiál, napríklad hliníkovú lyžicu, porcelán a mincu z roku 1979. Súbor nálezov ako celok potvrdzuje, že skúmané vrstvy súvisia s parkovými a infraštruktúrnymi úpravami okolia Zvolenského zámku

Archeologický výskum nárožia JZ bastiónu Zvolenského zámku v roku 2025. Začiatok výkopu (Foto: Noémi Beljak Pažinová)

JZ bastión Zvolenského zámku. Detailný pohľad na delové strielne a kazematy (č. 6). Pod č. 7 je zobrazená studňa na zásobovanie posádky pitnou vodou, N. W. von Linck (Zdroj: Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Wien)

umiestnené napríklad aj tenisové kurty a verejné kľzisko s bufetom a tiež priestor pre skladovanie stavebných hmôt pre železnicu.

Fortifikačná funkcia bastiónu začala v 17. storočí strácať na dôležitosti

Postupný úpadok vojenského významu bastiónu nastal po zmene bezpečnostnej situácie v 17. storočí, keď boli mnohé strielne zamurované. Od polovice 18. storočia začal objekt postupne zanikať v dôsledku rozširujúcej sa civilnej zástavby

Zvolenského Podzámku, ktorý bol samostatnou poddanskou obcou panstva. Zástavba zanikla až po druhej svetovej vojne. Okolo roku 1800

v uplynulom storočí. V jeho bezprostrednom okolí boli v období pred vznikom súčasných parkových úprav zo 70. rokov 20. storočia

Pohľad na JZ bastión Zvolenského zámku z juhu, z ľavého brehu Slatiny, N. W. von Linck (Zdroj: Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Wien)

bol priestor pred JZ bastiónom a jeho horná časť upravené na parkové účely a v jeho blízkosti ešte začiatkom 20. storočia fungovalo aj verejné trhovisko. V 20. storočí pamiatku negatívne zasiahla výstavba cestného nadjazdu. V 90. rokoch minulého storočia došlo k čiastočnej obnove vonkajšieho líca a klenieb JZ bastiónu. S touto čiastočnou rekonštrukciou spred troch dekád zrejme súvisí aj betónový múrik/platňa, ktorá bola zistená v rámci aktuálneho archeologického výskumu v sonde 1 a 2.

Na súčasnom interdisciplinárnom spracovaní pamiatky sa okrem archeológov podieľali aj archívny bádateľ Dr. Radoslav Ragač, stavebný historik Mgr. Michal Šimkovic, geodet Ferdinand Ornth a statik Ing. Vladimír Kohút. Výskum bol financovaný mestom Zvolen a Letná škola archeológie bola podporená grantom Banskobystrického samosprávneho kraja. 🗺️

Archeologický výskum nárožia JZ bastiónu Zvolenského zámku v roku 2025. Stav nárožia po odkryve (Foto: Noémi Beljak Pažinová)

Zvolenský zámok s interiérovou časťou JZ bastiónu v popredí (Foto: Noémi Beljak Pažinová)

KRAJSKÁ KNIŽNICA LUDOVÍTA ŠTÚRA

Tematické akcie

- Týždeň česko-slovenskej vzájomnosti
- Cestovateľské okienko do sveta
- Knižničná kvapka krvi

Podujatia na každý deň

- Kvízové utorky
- Kreatívne stredy - dielne pre všetkých
- Hravé štvrtky pre seniorov
- Digitálne piatky - SmartLab

Kluby a kurzy

- Klub priateľov opery
- Počítačový kurz pre seniorov
- Tréningy pamäti

Svet E-KNÍH A AUDIOKNÍH

odkiaľkoľvek a kdekoľvek

Ďalšie služby

- Rešerš
- Medziknižničná výpožičná služba
- Samoobslužný automat
- Donáška kníh domov
- Semienkareň

ŠLACHTICTVO podľa Radvanských

 Ondrej Šály, historik, HÚ SAV, v. v. i.

Čo to znamenalo byť šľachticom? Ako jednotliví šľachtici vnímali svoje spoločenské a zároveň exkluzívne postavenie? Aké ideály a hodnoty formovali ich identitu? Aké nároky a očakávania na seba kládli? Steže neraz také, ktoré ostávali v tieni socio-ekonomickej praxe, dôsledný pohľad na šľachtickú mentalitu ich však nemôže ignorovať.

Formálne bremeno urodzenosti

„Čím viac Boh niekoho povýšil, do slávneho stavu povolal a viac imania a statkov mu zveril, tým viac práce a starostí na neho uvalil. Lebo tu nielen sám seba, ale domácich svojich, deti, potomkov, čelad', poddaných, veľké hospodárstvo a panstvo so starosťou musí spravovať, aby bolo všetko náležite zaopatrené, do dobrého poriadku uvedené a v tom zachované, ale taktiež, aby z toho všetkého počet pred Bohom mohol vydať a s pochvalou vernosti obstáť. Takéto práce trvajú až do smrti, kde prestávajú pracovať a prichádzajú k odpočutiu,“ uviedol v roku 1737 superintendent banského dištriktu Samuel Michaelides v pohrebnej kázni o nebohej Anne Márii Sentiványiovej, manželke Jána (II.) Radvanského.

Tak vyjadril nielen základnú pro forma jestvujúcu ideu zemepanskej správy, ale i myšlienku patriacu k starej filozofickej koncepcii hierarchického poriadku sveta, nazývanej veľká reťaz bytia, latinsky Scala naturae (rebrík prírody). Moc daná Bohom je záväzkom a má byť zodpovedne využívaná na budovanie kresťanského poriadku. Šľachtic mal byť z toho dôvodu na svojom panstve nielen pánom svojich poddaných, ale aj ich spravodlivým a milosrdným otcom. Slovanmi anglického básnika známeho aj v Uhorsku, Alexandra Popa

(1688 – 1744): „Poriadok je prvý zákon neba; a toto je uznané. / Niektorí sú a musia byť väčší než ostatní, / bohatsí, múdrejší; ale kto z toho vyvodzuje, / že sú títo šťastnejší, odporuje zdravému rozumu.“

Pope prostredníctvom citovanej básne argumentoval, za prirodzený status nerovnosti medzi ľuďmi. Každý človek mal objať vlastný údel, vlastné sociálne postavenie, do ktorého sa narodil. Koncept šľachtictva tak zahŕňal predstavu vrodenej výnimočnosti (niektorí ľudia sú prirodzene výnimoční → táto výnimočnosť sa môže prenášať genealogicky → táto rodinná výnimočnosť prirodzene vedie ku kultúrnej a ekonomickej dominancii). Celkom oprávnene potom vyznieva marxistická kritika toho, že je dobré a správne, ak sa jeden narodí v prepychu a druhý v chatrči, ale to úplne len ak je zrejmé, že šľachtici nebrali vážne cnostné poslanie, ku ktorému sa formálne hlásili. Nuž, ťažko hovoriť vo všeobecnosti.

Osobitosť Radvanských

Apel na sociálnu nespravodlivosť a nerovnosť v stavovskej spoločnosti uľahčuje pochopiť a neraz precítiť staré slovenské ľudové roľnícke či zbojnícke piesne. Súčasne sa ale

MONETA LAMECHIDÆ.
Janus
(per' Ἀνογαμια.)
Navis
DN. G E O R G I O G E R H A R D
S P O N S O,
G E N E R O S Æ C A S T I S S I M Æ q; V I R G I N I
C A T H A R I N Æ,
G E N E R O S I a c N O B I L I S S I M I
D N I. G E O R G I I R A D V A N S K Y
de & in Radvan, &c. Inclyti Comitatus Zolienfis Jurati Affessoris Primarij,
F I L I Æ S P O N S Æ
In Felix Conjugij Fortunatissimi Omen
ANNO
QVo LegIt In brVMâ V I R G O r a D I V a n s k I a s p I C a s.
Die 9. Mensis Februarij Exarata.
Operâ EMERICI KE CZER de LIPOCZ.

v súvislosti so šľachticmi často vyzdvihuje ich odvaha a chrabrosť vo vojnách chrániacich vlast, kultivovanosť, mecenášstvo, charitatívna činnosť či vzdelanie. „Šľachtictvo má byť zdobené učenosťou,“ uviedol Ján (II.) Radvanský v roku 1688 v básni venovanej pamiatke svojho otca „neustále hodnému úcty“. Prizmou týchto hodnôt veru už ľahšie vidieť súvis s ideou výnimočnosti. Akosi paradoxne preto slovenský amatérsky bádateľ v archívov nakoniec túžil len po jedinom zistení: nájsť šľachtica v radoch svojich predkov.

Šľachtictvo je zdedený potenciál pre cnosť a koreni v pôvode, ktorý kladie na dediča nárok. Na jednej strane je „dobrý pôvod“, na druhej aktivita – vedenie cnostného života. Z ich vzťahu vyrastá kvalita skutočného šľachtictva, ktorá už nesúvisí len výlučne so zdedeným, ale čiastočne aj s nadobudnutým. Pohľad čiastočne vystihuje niekoľko veršov z básne astrologického charakteru venovanej mladomanželom Štefanovi Radvanskému a Anne Sirmaiovej. Podľa nich nadobúda šľachtic dedičné cnosti splodením, následne na jeho vnútorné schopnosti pôsobí Titan (Slanko),

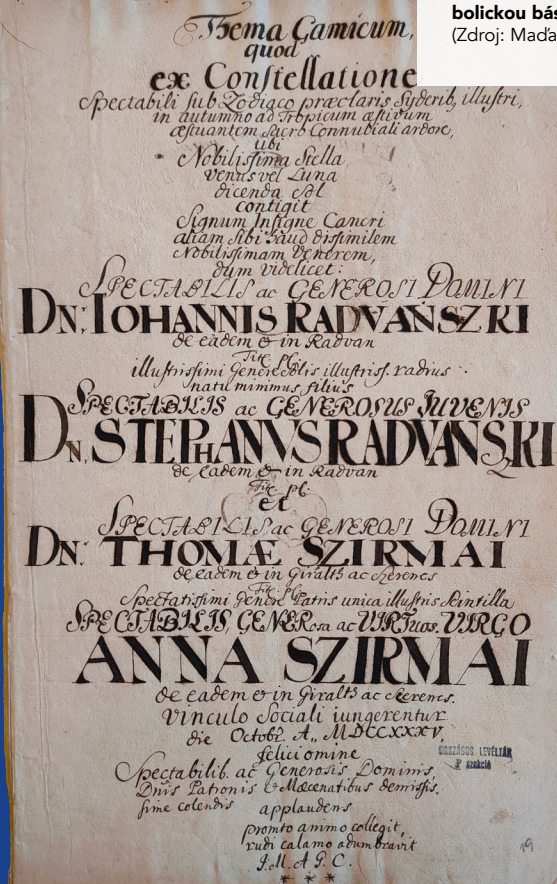
pričom jeho vlastný ľudský výkon, dotvárajúci jeho osobnosť, spočíva predovšetkým v zbožnosti. „Dedičná cnosť je ospevovaná chválou. / Tak Titan, tvarujúc rovnakú podobu, / srdce, pôvod, mysle, ducha a tiež / povahu pestovanú zbožnosťou spája láskou,“ stojí doslova v texte. Inak povedané: dedičnosť + kozmické pôsobenie + ľudská integrita a bohabojnosť = harmonický ideál šľachtickej osobnosti.

Napriek existencii rôznych prejavov neúprimnej okázalosti je pravdou, že niektorí rannovovekí šľachtici predsa len skutočne verili vo výnimočnosť svojich predkov a istú oprávnenosť svojej exkluzivity. Mnohí okrem toho mali vlastné chápanie šľachtictva. Napríklad podľa Juraja (V.) Radvanského (1700 – 1763) sa urodzenosť mala univerzálne merať starobylosťou rodu a dobrým pôvodom.

Nádejné vyhladky

Nároky na správanie šľachticov a azda ešte väčšmi šľachticien boli vysoké (zahŕňali etiketu, sebaovládanie či reprezentáciu). Šľachtic nemohol žiť, ako si zachcel, ak si chcel udržať svoju

Gratulácia k manželstvu s úvodnou symbolickou básňou s astrologickým motívom
(Zdroj: Maďarský národný archív, Budapešť)

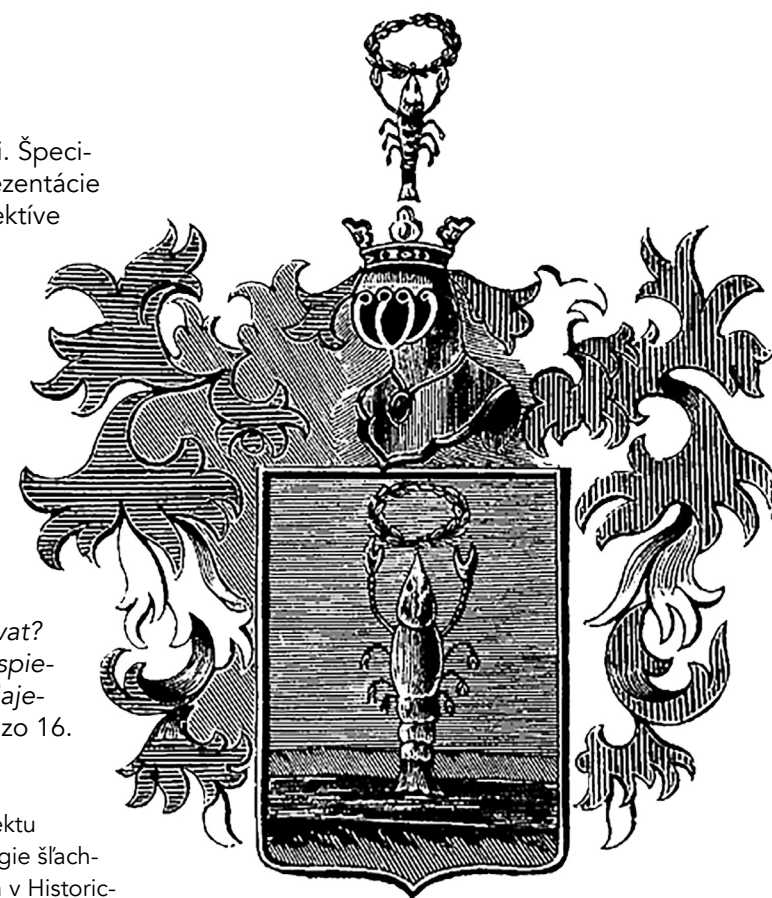

povednosť voči žijúcim, ale aj voči zomrelým a ešte nenarodeným. Každý sa totiž nachádzal v pozícii potomka profitujúceho z materiálneho a duchovného dedičstva a zároveň v pozícii prinajmenšom potenciálneho predka. „Syn, výborný, vzácny a krajší nad ruže / majúť slávne meno svojich predkov / od zajtra už má všetok svoj rod tešiť,“ uvádza sa v narodeninovej básni spísanej pri príležitosti narodenia Juraja (V.) Radvanského. Aj tento príklad ukazuje, že individuálne budovanie dobrej osobnej povesti bolo očakávané v rámci rozvíjania rodovej povesti a súčasne považované za prejav úcty voči predkom. Nabádanie k tejto osobnej zodpovednosti predstavovalo bežnú súčasť rozličných memoriálnych textov, často síce ahistorického, ale zato práve reprezentatívneho charakteru prezentujúceho ideály. „Zbohom všetci, ktorí sa ma z oboch strán v príbuznosti a pokrvnosti dotýkate, dúfajte v Boha a čiňte dobre,“ lúčil sa Ján (II.) Radvanský vo svojej údajnej rozlúčkovej reči.

V reprezentácii Radvanských malo významné postavenie využívanie ich vlastných rodových dejín, v ktorých najstarších častiach nechýbali ani mýtické prvky. Radvanskí sa ich snažili pripomínať mnohokrakými spôsobmi, upriamovaním pozornosti na zásluhy predkov prostredníctvom literatúry alebo hmotnou kultúrou: „Ich čnosti, ktoré neumierajú, ani sa nedajú skryť, bude neskôr oslavovať potomstvo,“ upozorňoval epitaf na náhrobnom kameni na hrobke Jána (II.) a jeho manželky

Anny Márie Sentiványiovej v Radvani. Špeciálne príležitosti pre túto formu reprezentácie predstavovali pohrebné kázne, respektíve rozličné príhovory nad telami nebožtíkov. Kazatelia evanjelickej cirkvi a. v. pôsobiaci najčastejšie v Banskej Bystrici alebo Hronseku venovali pri každej príležitosti nemalé úsilie opisu rodových dejín, do ktorých zasádzovali zidealizovaný životný príbeh nedávno zomrelej osoby – nový vzor dobrého člena rodu, spravodlivého zemepána a *summa summarum* správneho kresťana, opakujúceho s hlasom predkov zo 16. storočia: „*Mortales quid fama juvat? quid gloria? census?*“, teda „Čo prospieva smrteľníkom povest? Čo sláva? Majetok?“ (epitaf Baltazára Radvanského zo 16. storočia).●

Práca bola vypracovaná v rámci projektu APVV-21-0371 Lesk a pád šľachty. Stratégie šľachtickej reprezentácie v dejinách Slovenska v Historickom ústave Slovenskej akadémie vied, v. v. i.

Sirmayovci mali v erbe Raka, astrologicky to značí aj ležiace číslo 69 (Zdroj: Maďarský národný archív, Budapešť)

povešť, a tak aj postavenie. Jednou z kľúčových kategórií šľachtickej mentality bola česť. Šľachtic sa veľmi obával jej straty (*infamia*) a následného zahanbenia. Jej naštrbenie a narušenie vážnosti celého rodu spôsoboval aj bankrot a zlé hospodárenie zemepána. Keď totiž šľachtic viedol neprimeraný a neusporiadaný život a svoje majetky zaťažoval dlžobami, porušoval tak nielen etický kódex, ale aj primordiálny princíp, podľa ktorého mali jeho potomkovia zdediť majetok zachovaný, ale aj zveľadený.

Byť členom šľachtického rodu predpokladalo nielen jednotlivcovu zod-

Busta Jána (II.) Radvanského, ktorý je spomenutý v dokumente s gratuláciou k manželskému zväzku, v Budapešti (Zdroj: wikimedia.org)

Umelecké znázornenie spojenia rodových erbov Radvanských (vľavo) a Sirmayovcov (Zdroj: Maďarský národný archív, Budapešť)

V texte citovaná báseň spomínajúca pôsobenie Titana (Zdroj: Maďarský národný archív, Budapešť)

*Recte: Nam compar sociata Stella
Ad simultates ciet baud amicos;
Dispares bigae rapiunt ad Orci
Versat aequalis tamen sic rotas fors,
Aequa mens, par est Penus Alterutri
Non honor dispar, celebrata laude est
Sic parem Titan faciem figurans
Cor, Penus, mentes, animumque, paremque
Indotem cultam pietate, fausto
Junxit amore.*

Odkaz Rothovcov v banskobystriických dejinách:

VZOSTUP RODINY A VÝNIMOČNÝ CHARAKTER GRÓFKY JOHANNY

Mladá Johanna Roth-Teleky. Obraz bol prenesený z obce Szirák do evanjelického múzea - Evangélikus Országos Múzeum. Autor neznámy, datovanie neznáme (Zdroj: Nemzeti Örökség Intézete (Inštitút národného dedičstva v Maďarsku))

Príchod Rothovcov do Banskej Bystrice

Prítomnosť rodu Rothovcov v Hornom Uhorsku sa začína osobou Juraja Rotha, ktorý sa prisťahoval na územie dnešného stredného Slovenska a 18. októbra 1621 uzavrel manželstvo s Alžbetou Schiffertovou v luteránskom kostole v Banskej Bystrici. Dňa 18. mája 1663 udelil palatín František Vešelény Jurajovmu synovi

 Vladislav Tirpák, popularizátor regionálnych dejín

„Patrona et Mater Ecclesiarum Scholarumque optima, munificentissima“ (Najlepšia a najštedrejšia patrónka a matka cirkví a škôl). Hoci týmito vznešenými slovami charakterizoval týždenník maďarskej evanjelickej cirkvi Harangszó v roku 1925 šľachticnú Johannu Rothovú, táto postava zostáva pre mnohých Stredoslovákov málo známa. A to aj napriek úzkym väzbám jej rodu na náš región. Spolu s manželom Jozefom Teleky (1738 – 1796) a ďalšími členmi rodiny patrila medzi významných mecenášov. Okrem vlastníctva majetkov napríklad v Hronseku, v Sompore a okolí vlastnili aj dom v centre mesta pod Urpínom.

Jánovi Rothovi donáciu na časť majetku Kráľovce vo Zvolenskej stolici. Týmto sa Ján stal zakladateľom rodovej vetvy známej ako *Rothovci z Kráľoviec*, ku ktorej patrila aj Johanna Rothová. Prídomok *de Királyfalva* („z Kráľoviec“) odkazuje na lokalitu Kráľovce pri Krupine, dnes známu ako Kráľovce-Krnišov. Túto skutočnosť uvádza okrem iných autorov aj Matej Bel vo svojich *Notitiae*. Rothovci boli pôvodne meštianskym, resp. nižším šľachtickým rodom.

Cenný doklad o pôvode a postavení rodu uchováva inventár grófskeho rodu *Teleky zo Széku (Római Szent Birodalmi Széki Gróf Teleki Család Gyömrői)*, zostavený univerzitným

profesorom a členom Maďarskej akadémie vied Dr. Béloom Iványim. V listoch Gáboru Prónaya sa v roku 1746 spomína „stará maľovaná tabuľa“ (*antiquam pictam tabulam*), nájdená v Banskej Bystrici, ktorá potvrdzuje existenciu a pôvod „starej i novej nemeckej a uhorskej šľachty Rothovcov“ (*Insignia antiquae et recentis Germanicae et Hungaricae nobilitatis Rothianae*).

Mužská línia rodu Rothovcov z Kráľoviec vymrela v roku 1782 smrťou Tomáša Rotha. Táto rodová vetva definitívne zanikla úmrtím jeho dcéry Johanny Rothovej z Kráľoviec, manželky grófa Jozefa Telekyho zo Széku. Zdá sa však, že existovali aj ďalšie vetvy rodu, keďže sa ešte v roku 1845 uvádza Anton Roth z Kráľoviec ako senátor v sedmohradskom meste Torda. Rod Rothovcov z Kráľoviec bol pravdepodobne v príbuzenskom vzťahu s váženým rodom Roth von Rothenfels, ktorý imigroval z Nemecka a ktorého členovia zastávali významné funkcie v Kremnici.

Osobu Františka Rotha, krajčírskoho majstra z Krakova, ktorý pôsobil v Banskej Bystrici na prelome 15. a 16. storočia, je potrebné dôsledne odlíšiť od neskoršieho šľachtického rodu Rothovcov z Kráľoviec. Hoci sa František Roth v Banskej Bystrici oženil s vdovou Barborou, ktorá je pochovaná vo farskom Kostole Nanebovzatia Panny Márie v Banskej Bystrici, po jej smrti v roku 1513 sa už v roku 1519 vrátil späť do Krakova. Je preto nepravdepodobné, že by bol František Roth z Krakova v priamom príbuzenskom vzťahu s vetvou Johanny Rothovej, rodáčky zo Sziráku.

Telekyovci, šľachtici z manželovej strany, predstavujú starý sedmohradský šľachtický rod, ktorého korene siahajú až do 14. storočia. Pochádzali z oblasti Szék (dnes obec Sic v Rumunsku) a patrili medzi najvplyvnejšie uhorské rody, najmä v období Habsburskej monarchie. Prvým významným predstaviteľom rodu bol Mihály Teleky (1634 – 1690), sedmohradský kancelár a vojvodca. Práve vďaka nemu bol rodový predikát *de Szék* oficiálne potvrdený cisárom Leopoldom I. v roku 1685, keď rod získal titul grófov Svätej ríše rímskej. Neskôr Telekyovci vlastnili rozsiahle panstvá po celom Uhorsku, vrátane známych sídiel v Gornešti (Rumunsko) a Sziráku (Maďarsko).

Dňa 4. augusta 1744 napísal Tomáš Roth list svojej manželke Barbore, tri roky po narodení ich dcéry Johanny. Z listu vyberáme:

„Dorazil som sem do Hronseka ešte v sobotu. Na druhý deň, v nedeľu okolo piatej hodiny podvečer, sme nášho drahého milovaného otca odtiaľto, z Hronseka, vypravovali a uložili do krypty v Hájnokoch, hneď vedľa rakvy posledného z rodu Soós. Na pohrebe sa zišlo pekné zhromaždenie. Kočov bolo asi osemnásť a sprievod dopĺňalo približne dvadsaťštyri mladých šľachticov zo Zvolenskej stolice na koňoch. Títo išli v čele pred pohrebným vozom, na ktorom bolo telo, a za telom zasa išlo mnoho kočov.

Do pohrebného voza boli zapriahnuté milované kone nášho úbohého drahého otca, ku ktorým vpredu pridali ešte dva čierne záprahy. Hoci ho zaživa takto nenosili, teraz ho – mŕtveho – viezli do Hájnokov veľmi pomaly a ticho, akoby samy vedeli, že svojmu úbohému dobrému pánovi slúžia poslednýkrát. Viezli ho medzi tridsiatimi dvoma horiacimi faklami. Osem fakiel bolo z bieleho vosku a viseli na nich na bielom atlase maľované erby. Ostatné fakle boli čierne. Tie biele fakle dal zhotoviť samotný Tamásai bez vedomia mojej panej matky. K inému pochybeniu v celej veci nedošlo, iba k tomu, že nepoznajú rozdiel medzi erbmi, namiesto uhorského erbu nechal namaľovať starý nemecký...“

Adam Roth bol pochovaný v dnešnej bočnej kaplnke na severnej strane Kostola sv. Mikuláša v Hájnokoch (dnes mestská časť Sliača). Táto stavba vznikla v 15. storočí pôvodne ako karner (kostnica). V roku 1804 bola prestavaná na sýpku s valenou klenbou. Pod jej priestormi sa na-

Portrét Jozefa, grófa Telekyho zo Széku, šľachtica Svätej rímskej ríše, komorníka cisára Leopolda II. a hlavného župana Ugočskej stolice. Latinský text „NON EST MORTALE QUOD OPTO“ („To, po čom túžim, nie je smrteľné“) má svoj pôvod v diele Metamorphoses od slávneho rímskeho básnika Publia Ovídia Nasa. Grafický list z roku 1791 vznikol spoluprácou dvoch významných umelcov. Pôvodnú malbu vytvoril rakúsky portrétista Josef Kreutzinger, zatiaľ čo jej grafickú podobu vyhotovil viedenský rytec Jacob Adam (Zdroj: wikimedia.org.)

svedkom týchto udalostí, informácie čerpal od cisárskeho dôstojníka, ktorý sa v tom čase zdržiaval v Prešove a mal detailný prehľad o priebehu vyšetrovania a popráv.

Práve vďaka tomuto svedectvu sa zachovala správa o osude Jána Rotha, ktorý sa do týchto tragických udalostí zaplietol v podstate neúmyselne. Nasledujúca citácia pochádza z prekladu diela vydaného vo vydavateľstve Karička v r. 1996:

„Ján Roth – uhorský šľachtic zo slávneho banského mesta Banskej Bystrice. Keby sa písali pamäti o tom, ako sa v Prešove mučilo, Ján Roth by to vedel najlepšie, lebo práve on vystál na koníčku tie najvyberanejšie muky. Májový deň, ktorý priniesol ostatným mučeníkom smrť, jemu vrátil život a slobodu.

Po mučení bol uväznený a mal už ísť na popravu, keď mu posol priniesol nádej na život. Roth práve prijal svätú Večeru a v modlitbách sa chystal na smrť, keď mu oznámili, že bude ďalej žiť.

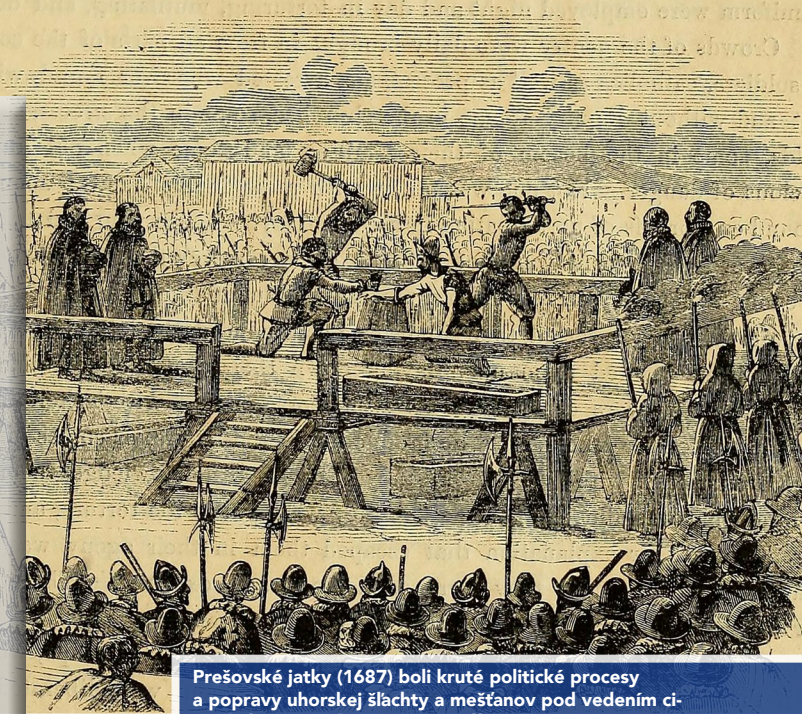
Po prepustení si dal ponaprávať údy, ktoré mu kati vykrútili. Požiadal kúpeľníkov, aby mu osviežili strápené telo. Trvalo niekoľko týždňov, kým sa pri najlepšej opatere spamätal a trochu zotavil. Rukami a nohami však už nemohol pohodlne hýbať, veď už bol blízko staroby.

Keď sa Roth ako-tak vyliečený vracal domov, vystavili mu sudcovia svedectvo o nevinnosti. Stálo v ňom, že po spravodlivom vyšetrovaní bol uznaný za nevinného, a predsa mu uložili zaplatiť 10 000 toliarov – sumu, ktorá by bola stačila na záchranu zločinca. Keď je nevinný, prečo si kupuje

život? 5000 zlatých mu potom vrátili za pretrpené bolesti.

Na najbližšom sneme v Prešporku opísal Roth pred viacerými poprednými mužmi Uhorska všetky svoje útrapy, no mnohým sa jeho slová nezdali pravdivé. Najmä poslanci z Chorvátska sa domnievali, že preháňa a tvrdili, že ľudské telo neznesie také kruté a dlhotrvajúce mučenie. Aby ich presvedčil, obnažil pred nimi svoje popálené telo. Pri pohľade na Rothove zranenia začali poslanci preklínať pôvodcov barbarských múk a hanbiť sa za to, že sa takto zaobchádzalo so šľachetnou uhorskou krvou, akoby išlo o otrokov kúpených na orientálnom trhu.“

Prešovské jatky (1687) boli kruté politické procesy a popravy uhorskej šľachty a mešťanov pod vedením cisárskeho generála Antona Caraffu (Zdroj: Edwin Lawrence Godkin: The History of Hungary and the Magyars, publikácia vydaná v roku 1853)

chádzala krypta s rozmermi približne 1,6 × 2,5 × 3 m, v ktorej boli podľa publikácie Slovenský letopis pre históriu, topografiu, archaeologiu a ethnografiu z roku 1876 pochovaní členovia rodov Bezegh a Soós. Krypta bola napokon v roku 1935 definitívne zasypaná. K obnove kaplnky po zrušení sýpky došlo pravdepodobne v priebehu 20. storočia. Krypte sa však už podobného osudu nedostalo.

Prastarý otec Johanny na prešovských jatkách

Ján Roth, pradedo Johanny, ktorý bude ešte spomenutý v súvislosti s vlastníckmi domov v Banskej Bystrici, sa v roku 1687 stal nechcenou súčasťou jednej z najsmutnejších kapitol uhorských, a najmä evanjelických dejín. Jeho meno sa v tejto súvislosti objavuje v historickom diele Jána Rezníka *Theatrum Eperienze anno 1687 erectum, seu Laniena Eperiensis* (Verejná prešovská poprava, čiže prešovské jatky 1687). Toto dielo podáva obraz o súde cisárskeho generála Antona Caraffu, počas ktorého bolo v Prešove kruto popravených 24 evanjelických šľachticov a mešťanov. Správa vznikla v rokoch 1687 – 1689 počas autorovej emigrácie v Poľsku. Hoci Ján Rezník nebol priamym očitým

Kostol sv. Mikuláša v Sliachi-Hájniskoch. Bočná kaplnka na severnej strane kostola (vľavo) - miesto posledného odpočinku starého otca Johanny Rothovej, ktorého tu pochovali v roku 1744 (Foto: Vladislav Tirpák)

Novoročný darček

Johannin otec Tomáš Roth (1708 – 1782) sa 8. januára 1736 oženil s Barborou Wathaiovou, s ktorou prežil v šťastnom manželstve štyridsaťšesť rokov. Z tohto zväzku vzišli dve deti: Mária Anna (* december 1750), ktorá sa dožila len jedného roku, a Johanna, ktorá žila takmer 73 rokov († 12. októbra 1813), čo predstavovalo v 18. storočí mimoriadne vysoký vek. Podľa údajov portálu Our World in Data (vedecký online projekt pod záštitou Oxfordskej univerzity) sa v Európe v 18. storočí priemerná dĺžka života bežného obyvateľstva pohybovala na úrovni približne 33 rokov.

Príbeh malého dievčaťa Johanny sa začína v obci Szirák v dnešnom Maďarsku, ktorá leží približne 120 km južne od Zvolena. Johanna sa tu narodila 1. januára 1741. Szirák bol pôvodne obývaný prevažne maďarským obyvateľstvom, no podobne ako mnohé iné uhorské sídla bol spustošený počas tureckých a tatárskych vpádov. K jej znovuosídleniu a obnove došlo až na podnet miestneho panstva, ktoré sem presídlilo najmä slovenských osadníkov. Tí pochádzali predovšetkým z vyššie položených oblastí Novohradskej stolice a Zvolenskej stolice. Až do roku 1806 sa od miestnych učiteľov nevyžadovala znalosť maďarského jazyka.

Johanna prišla na svet v prelomovom roku 1741, ktorý bol kľúčový pre celé Uhorsko. V tom istom roku prebehla v Bratislave, v atmosfére vojny o rakúske dedičstvo, slávnostná korunovácia Márie Terézie za uhorskú kráľovnú a zároveň sa jej narodil syn Jozef II., budúci osvietený reformátor a Johannin rovesník. V čase Johanninho narodenia ešte naplno pôsobili významní predstavitelia staršej generácie vzdelancov, ktorí formovali uhorskú intelektuálnu scénu – polyhistor a rodák z Očovej Matej Bel, kartograf a inžinier Samuel Mikovíni či „slovenský Sokrates“ Adam František Kollár.

Svadba Johanny Rothovej a Jozefa Telekyho

Ako sa uvádza v svadobnom gratulačnom spise Johanna sa vydala za Jozefa Telekyho 7. júna 1762 v meste Sibiu v Sedmohradsku. Deväťstranový historický spis s názvom Recentissima indigenatio („Najnovšie udelenie indi-

Kaštieľ v Sziráku, dnes známy pod názvom Teleky-Degenfeld, bol pôvodným sídlom rodiny Telekyovcov. Do vlastníctva rodiny Degenfeldovcov prešiel v 19. storočí prostredníctvom sobáša Anny Teleky s grófom Degenfeldom (Foto: Endre Puporka)

Nápis sa nachádza na priečelí kaštieľa v Sziráku, ktorý dali v roku 1748 postaviť Tomáš Roth a Barbra Wattay. Rok dokončenia stavby je zašifrovaný priamo v texte pomocou chronostikonu, ktorý tvoria graficky zvýraznené latinské písmená (Foto: Endre Puporka)

genátu“) predstavuje barokovú príležitostnú svadobnú tlač z roku 1762. V Uhorsku znamenal indigenát priznanie šľachtictva cudziemu šľachticovi alebo cudzincovi a jeho zrovnoprávenie s domácou šľachtou. Ide o oslavný spis, ktorý formou poézie a náboženských veršov dokumentuje spojenie rodov Roth a Teleky. Text vyzdvihuje manželský zväzok grófa Jozefa Telekyho zo Széku, mladého sedmohradského komorníka, a šľachtickej Johanny Rothovej, ktorá pochádzala z Uhorska. Hlavným motívom spisu je symbolické „presadenie“ nevesty z Uhorska do novej vlasti v Sedmohradsku, čo je interpretované ako vznik „nového spoločného pokolenia“.

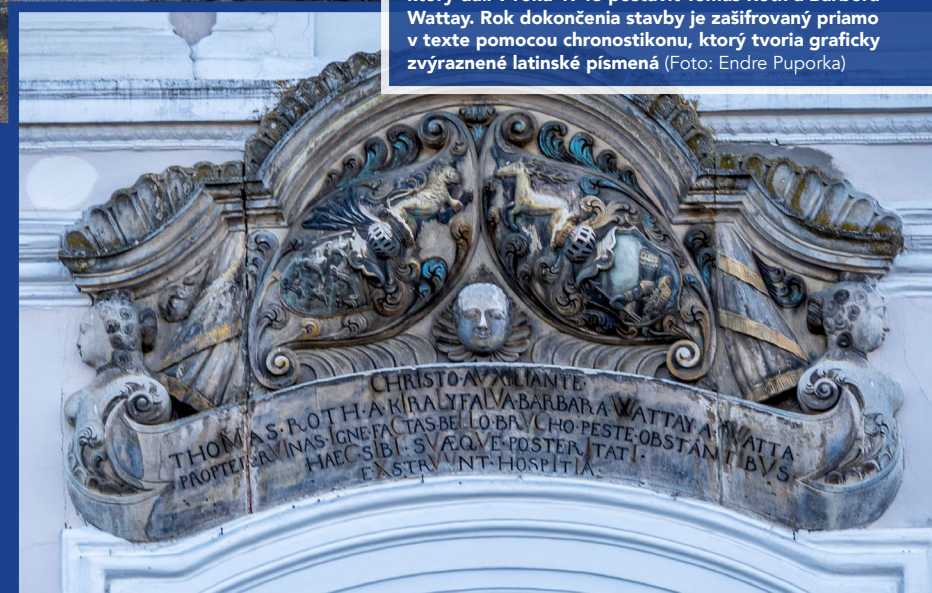
Dokument je koncipovaný ako sled požehnaní, v ktorých sa striedajú hlasy rodičov, príbuzných a zástupcov cirkvi. Všetci vyjadrujú radosť nad zväzkom, ktorý vnímajú ako naplnenie Božej vôle, a novomanželom prajú plodnosť, vzájomnú úctu a pokojný život. Spis

obsahuje aj konkrétne mravné ponaučenia inšpirované biblickými textami – muž je nabádaný k láske a ochrane, žena k vernosti a oddanosti. Celý spis uzatvára radostný spev zboru, ktorý vyzdvihuje svadobný deň ako udalosť veľkého významu pre oba rody aj celú krajinu.

Johanne a Jozefovi sa narodili štyri deti:

- Ladislav (1764 – 1821) – stal sa septemvirom (členom najvyššieho súdneho tribunálu). Jeho prvou manželkou bola Mária Teleky a po jej smrti sa oženil s Johannou Mézáros.

- Jozef (1777 – 1817) – oženil sa so Žofiou Teleky de Szék.
- Johanna (?) a Štefan († 1785 ?) – pravdepodobne zomreli v mladom veku.

Niektoré zdroje sa zmieňujú aj o dvoch adoptovaných deťoch, ktorým Johanna prejavila materinskú starostlivosť. Spomína ich aj vo svojom testamente. Išlo o hluchonemú Annu Čelovskú a slepého Marciho Husára. Treba dodať, že rôzne historické zdroje sa v počte a menách detí rozchádzajú. Je pravdepodobné, že manželia mohli mať aj viac detí, ktoré však zomreli v útlom veku, čo v tom období nebolo ojedinelé.

Rodokmeň Johanny Rothovej predstavuje vzácny dokument, ktorého pravosť bola úradne potvrdená 28. februára 1778 vo Viedni. Overenie vykonal gróf František Esterházi na priamy príkaz panovníka, čím bola potvrdená bezchybnosť jej pôvodu a rodine zabezpečené vysoké spoločenské postavenie. V tomto rozsiahlom rodovom strome sa objavuje aj Julianna Korponayová, rodená Géczyová, známa ako Levočská biela pani. Jej otec Žigmund Géczy bol majiteľom majetkov v Hronseku. Symbolickým prepojením týchto dvoch žien je nielen ich spoločná rodinná väzba, ale aj časová priamka dejín – Johanna a Julianna zanechali po sebe stopu v rodovej

línii s takmer presným storočným odstupom medzi rokmi svojich úmrtí. ●

(Pokračovanie v ďalšom čísle)

Johanna Rothová sa vydala do grófskej rodiny Telekyovcov. Ich príslušnosť k vysokému šľachtickému stavu dokladá rodový erb s korunou ozdobenou deviatimi perlami, čo je v heraldike ustálený symbol grófskej hodnosti (wikimedia.org)

Pamätná tabuľa Johanny Rothovej sa nachádza v Sziráku na verejnom priestranstve priamo pred budovou miestnych lekárskech ambulancií. Preklad: Grófká Johanna Roth-Teleky (1741 – 1813). Dcéra staviteľov kaštieľa Tomáša Rotha a Barbory Watty, manželka grófa Jozefa Telekyho (1738 – 1796), hlavného župana. Mecenáška, prorokyňa európskej kultúry. Prostredníctvom jej nadácie sa od roku 1792 počas jeden a pol storočia dostalo 7 000 uhorských študentov na európske univerzity. Bola podporovateľkou evanjelických škôl a inštitúcií v Pešti i na vidieku, ako aj zakladateľkou evanjelického kostola v Sziráku a rodinnej hrobky Telekyovcov, v ktorej odpočívajú aj jej pozostatky (Foto: Endre Puporka)

klemo®

Viac ako 30 rokov sme tu pre vás

PEČIATKY

TRIČKÁ S POTLAČOU

RÁMOVANIE

KLEMO

Tehelná 4, Zvolen

www.klemo.sk

tel. +421 905 873 233

e-mail: objednavky@klemo.sk

**TLAČ OBRAZOV A FOTIEK
GRAVÍROVANIE • VIZITKY**

LETÁKY • PLAGÁTY

REKLAMNÉ A DARČEKOVÉ PREDMETY

ŠLACHTICKÝ ROD COBURGOVCOV

a Banská Bystrica

Jaroslav Bodnárík, popularizátor dejín rodu Coburgovcov

Nejeden slávny panovník je nám známy len z dejepisných strán, filmov či podobných zdrojov, no možno neraz kráčame miestami, ktorými kráčali aj títo panovníci, len o tom netušíme. Ktovie či aj Banskobystričania a návštevníci Banskej Bystrice vedia, že cár Ferdinand I. mal niečo spoločné s Banskou Bystricou.

Od kráľovnej Británie po belgickú monarchiu

Ferdinand Sachsen Coburg Gotha Kohary (1861-1948), tak znie pôvodný nemecký tvar jeho mena. Cár Ferdinand I. bol členom jednej z najvýznamnejších šľachtických rodín na svete, keďže pochádzal z nemeckého rodu Sachsen Coburg Gotha. Z tohto rodu vzišlo, samozrejme, viacero zaujímavých monarchov. Spomeňme napríklad kráľovnú Veľkej Británie a Indie Viktórii (1819-1901) a jej potomkov. Alebo portugalského kráľa Ferdinda II. (1816-1885), čiže zakladateľa belgickej kráľovskej dynastie coburgovskej vetvy Leopolda I., ktorého potomkovia sedia v čele belgickej monarchie doteraz. Neobídme ani rodinné väzby na ruskú, brazílsku, prusko-nemeckú, ale aj na rakúsko-uhorskú kráľovskú rodinu. Uhorskí Coburgovci, ku ktorým Ferdinand patril, sa dostali k majetkom na území stredného Slovenska sobášom s poslednou príslušníčkou iného významného uhorského rodu, a to rodu Koháry.

Za všetkým hľadaj ženu

Ferdinand položil základy bulharskej kráľovskej dynastie v roku 1887, pretože na bulhar-

skom území sa v tom čase uvoľnil kniežací stolec balkánskeho kniežactva po Alexandrovi Battenbergovi (1857-1893). Do čela Bulharska nastúpil po zložitých jednaniach vládnej bulharskej delegácie a európskych mocností o vhodnosti kandidáta. Krajina bola v tej dobe síce autonómna, ale v područí Osmanskej ríše. Práve Ferdinand dosiahol svojou šikovnou diplomaciou, že sa v roku 1908 Bulharsko stalo nezávislé a on sa vyhlásil za cára. Ako sa niekedy ironicky píše, za všetkým hľadaj ženu, nuž a ženu v tomto prípade bola Ferdinandova matka Clementína. Žena so vznešeným pôvodom a vysokou inteligenciou aj šikovnými schopnosťami. Clementína Orleánska bola dcérou posledného francúzskeho kráľa Ľudovíta Filipa I. Štát tak nastúpil na cestu svojho úspešného rozvoja, aby sa zo zaostalej agrárnej krajiny postupne modernizoval. Ferdinand zakladal školy, univerzitu, založil kultúrne inštitúcie, botanic

ku alebo zoologickú záhradu. Bol zástancom moderných reálií, ktoré videl počas svojich početných ciest po celom svete. Prispel k tomu, že slávny Orient Expres bol pretrasovaný cez Sofiu do Istanbulu.

Exil na území Slovákov

Pred I. svetovou vojnou sa zaplietol do balkánskych konfliktov a počas I. svetovej vojny stál na strane porazených. Z tohto dôvodu sa musel vzdať trónu v prospech svojho syna Borisa III.

(1894-1943) a odísť do exilu s doživotným zákazom vstupu do Bulharska.

Počas exilu žil striedavo v Nemecku a najmä na Slovensku, kde užíval rodový majetok po rodičoch, tiež bratov majetok, ale aj vlastný. Panstvá Čabraď, Svätý Anton, Muráň, Veľký Blh či Filákov patrili do Coburgovského domínia.

Ako súkromná osoba

bol excár Ferdinand veľmi vzdelaný človek, a to ako botanik, ornitológ, entomológ či vášnivý filatelista a poľovník. Aktívne ovládal viacero jazykov, v neposlednom rade aj slovenčinu. Miesta ako Svätý Anton či oblasť v okolí Kráľovej hole a Muráňa boli jeho srdcu najmilšie. Dôkazom toho je, že už počas panovania v Bulharsku tvorili jeho najbližšiu suitu ľudia zo Slovenska. Boli to osobní tajomníci, komorníci, šoféri, ale aj osobná telesná stráž. Tak to bolo až do jeho konca, keď pri smrteľnej posteli v roku 1948 v nemeckom Coburgu stáli Slováci.

Návšteva Banskej Bystrice

Najznámejší Slovák v službách bulharskej kráľovskej rodiny bol Július Chudík z Červenej Skaly. Bol otcom našej významnej spisovateľky Kláry Jarunkovej, pričom práve na jej popud spísal spomienky z obdobia služby pri cárovi. Vznikla tak veľmi krásna knižná publikácia Horehronský talizman. V Banskej Bystrici bol cár Ferdinand určite viackrát. Dnes si spomenieme na dve významné udalosti, ktoré sa odohrali pod Urpínom v krátkom časovom slede, a to koncom roku 1940 a vo februári 1941. Prvá návšteva bola tesne pred Vianocami 18. decembra 1940, keď na pozvanie ministra dopravy Slovenského štátu Júliusa Stana pricestoval cár Ferdinand na slávnostné otvorenie grandióznej fatranskej železnice, trate z Banskej Bystrice do Diviakov. Táto je známa svojimi vyše dvadsiatimi tunelmi, ale aj krásnym, no náročným terénom.

V Banskej Bystrici cára vítali ako veľkého znalca, fanúšika a nadšenca železničnej dopravy špičky vtedajšieho štátu. Jeden z ministrov v spomienkach napísal, že cár Ferdinand mal mohutnú, impozantnú postavu s peknou snehobiellou briadkou. „Vyzeral ako monarcha z rozprávky, len už vekom zhrbený,“ zachytávajú výraz cára ministrove spomienky. Zvítanie sa odohrávalo na hlavnej bystrickej železničnej stanici, patrične slávnostne vyzdobenej, a za spevu či zvuku fanfár. Počas slávnosti však cár Ferdinand prechladol, v tých dňoch panovala okolo Banskej Bystrice krutá zima, kde denné teploty boli pod mínusovou dvadsiatkou. Z choroby sa vystrábil až v polovici ja-

Ferdinand Sachsen Coburg Gotha Kohary okolo roku 1900
(Zdroj: Fond Boris III. a Jana. Sofia)

Cár Ferdinand I. v husárskej uniforme generála
(Zdroj: Fond Boris III. a Jana. Sofia)

nuára, a to už musel riešiť svoju druhú návštevu. Medzi návštevami býval vo Viedni a v nemeckom Coburgu.

Cár Ferdinand oslávil osemdesiatku v Národnom dome

Druhá návšteva Banskej Bystrice predchádzala rôznym návrhom od členov slovenského osobného kabinetu, kde má Ferdinand osláviť svoje okrúhle osemdesiatiny. Želanie monarchu bolo jednoznačne Slovensko. Pôvodne chcel jubileum osláviť v tichosti, utiahnutý na Prednej Hore na miestach, ktoré mu dôverne pripomínali mladosť, ale tuhá zima, horské podmienky a nezjazdnosť ciest Muránskej planiny to nedovolili. Návrh padol na niektorý z tatranských Grandhotelov, no pre staručkého cára to bolo neosobné. Oslavovať chcel mimo svojich „západných“ príbuzných. V kaštieli vo Svätom Antone mali

generálnu opravu, a ten už vtedy patril pod Štátne lesy. Preto prijal ponúknutý luxusný apartmán v terajšej budove generálneho riaditeľstva Lesov Slovenskej republiky. Tu cár Ferdinand prebýval od februára do apríla roku 1941.

25. februára, čiže deň pred narodeninami, bol po cára vyslaný z Banskej Bystrice špeciálny vlak do Bratislavy. Pri presune naspäť do Bystrice ho už sprevádzalo viacero ministrov. No a v samotnej Bystrici? Cár v korešpondencii dojatý spomína takto: „Tu to

...s biskupom Michal Buzalkom roku 1935
(Zdroj: Fond Boris III. a Jana. Sofia)

bolo veľkolepé! Oslavy, aké som nezažil štvrtstoročie. Čestná jednotka, ministri, generáli, špaliere, celé mesto plné plameňov, osemdesiatka na kostolnej veži, 26 bohoslúžieb!“ Banská Bystrica pripravila cárovi naozaj veľkú oslavu. Na železničnej stanici odzneli slovenská i bulharská hymna a pozrieť si mohol prehliadku čestnej jednotky. Za búrlivých ovácií zhromaždených obyvateľov cára privítalo vedenie mesta a previezli ho na námestie do

Cár Ferdinand (piaty sprava) s predstaviteľmi mesta Banská Bystrica v roku 1941
(Archív: Múzeum vo sv. Antone)

budovy lesov. Večer sa konal pred budovou promenádny koncert. Dňa 1. marca 1941 sa konal v budove Národného domu slávnostný večer pri príležitosti cárovho jubilea za prítomnosti vedenia mesta, cirkevných hodnostárov vrátane biskupa Michala Buzalku, blízkeho priateľa cára Ferdinanda. Cár v prípitku, ale aj následne v ďakovnom liste, vyzdvihol celkovú atmosféru podľa jeho slov tichého malého

mesta, okolitú prírodu ako aj organizáciu oslavy. V meste ešte oslávil Veľkú noc a do apríla odtiaľto kontroloval priebeh rekonštrukčných prác v kaštieli vo Svätom Antone. Samotné Slovensko a jeho ľudí úprimne miloval a veľmi rád ho opakovane navštevoval. ●

Osemdesiatiny oslávil cár v banskobystrickom Národnom dome (Foto: Michal Várošík)

COBURGOVSKÁ ŽELEZNÁ CESTA JE VZNEŠENOU LÍNIU DEJÍN, SPÁJAJÚCOU ARISTOKRACIU, PRIEMYSEL, VÍZIU POKROKU A SILU KRAJINY. OD SITNA PO KRÁĽOVU HOĽU, OD HÁMROV HOREHRONIA AŽ PO PALÁCE V EURÓPE SA ROZPRESTIERA SIEŤ MIEST, KDE KOHÁRYOVCI A NESKÔR COBURGOVCI VTLAČILI KRAJINE NEZMAZATEĽNÚ PEČAŤ.

NIE JE TO LEN PRÍBEH ŽELEZA, ALE I PRÍBEH BOHATSTVA A CHUDOBY, PRÍBEH KRÁĽOV A PÁNOV, ALE I HÁMORNÍKOV, FURMANOV, KOVÁČOV, PRÍBEH VŠETKÝCH, KTORÍ SNÍVALI O LEPŠOM SVETE A SVOJOU PRÁCOU ZANECHALI DEDIČTVO SVETOVÉHO VÝZNAMU. VYDAJTE SA NA CESTU, KTORÁ PRIPOMÍNA SLÁVNU MINULOSŤ NAŠEJ KRAJINY.

WWW.COBURGOVCI.SK

Pohľad na Španiu Dolinu s háľňami vyfotografovaný
v prvej polovici 50. rokov 20. storočia
(Zdroj: Stredoslovenské múzeum)

NA BAŇU!

Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry
v Španej Doline na vzácnych fotografických
negatívoch

 Vladimíra Luptáková, historička

Dňa 10. januára 1979 vyhlásila Vláda Slovenskej socialistickej republiky uznesením č. 10 pamiatkovú rezerváciu ľudovej architektúry v Španej Doline. Zachované domy baníkov so sieťou úzkych uličiek, výhľady na areál rímskokatolíckeho kostola s opevnením, jeho prístupové schodisko, či obdiv vzbudzujúca halda Maximilián sú v každom ročnom období lákadlom pre množstvo nadšencov s fotoaparátom, či bez neho. Tieto fotografie sú dnes súčasťou takmer každého článku, príspevku v tlačenej i digitálnej podobe.

Budovanie archívov negatívov bolo veľmi dôležitou muzeálnou činnosťou

Múzeá v minulosti budovali svoje archívy fotografických negatívov postupne a systematicky, a to z viacerých zdrojov. Nešlo o jednorazový proces, ale o dlhodobú, odbornú činnosť spojenú s dokumentáciou, výskumom a ochranou kultúrneho dedičstva. Mnohé z múzeí tvorili archívy vďaka vlastným fotografom, ktorí dokumentovali zbierky, archeologické výskumy, zaznamenávali krajinu, ľudovú kultúru, remeslá, prírodu alebo udalosti v okolí. Pomerne veľká časť archívu vznikla darovaním pozostalostí od profesionálnych fotografov, odkupom od ateliérov, či výmenou alebo preberaním medzi kultúrnymi inštitúciami. Zvlášť silná tradícia múzejnej dokumentačnej fotografie vznikla najmä medzi rokmi 1950 – 1980.

Budovanie archívu negatívov v múzeách neznamenalo len skladovanie, ale precíznu katalogizačnú činnosť, kde každý negatív mal a má svoje jedinečné evidenčné číslo, popis a väzbu na zbierkový predmet alebo udalosť a v súčasnosti je zaradený do digitálnej databázy.

Dnes v mnohých múzeách prebieha moderná fáza budovania archívov, skenovaním negatívov a vytváraním ich digitálnych kópií tak, aby mohli byť sprístupnené bez poškodenia originálu. Vďaka tomu sa originálny fotografický negatív stáva archívnym artefaktom a nie pracovným médiom.

Stredoslovenské múzeum uchováva vo svojich fondoch viac ako dvestotisíc zbierkových predmetov. Fondy dopĺňa aj archív negatívov, ktorý je momentálne ustálený na viac ako dvadsiatich siedmich tisícoch negatívov pochádzajúcich prevažne z 20. storočia z Banskej

Bystrice a jej okolia. Jeho postupné budovanie prebiehalo od roku 1952.

Ucelená zbierka zachytáva Španiu Dolinu v rokoch 1953 až 1982

Pohľadovo krásnu a pomerne ucelenú zbierku vytvorilo niekoľko fotografov na Španej Doline. Niektorí z nich svoje negatívy odovzdali múzeu a niektorí priamo v múzeu pracovali.

Vďaka inému pohľadu na kostol sa do záberu Jána Krákoru dostala aj pôvodná ľudová architektúra
(Zdroj: Stredoslovenské múzeum)

Obraz banickej obce zachytávajú v období od roku 1953 po rok 1982. Najväčšie množstvo záberov pochádza od profesora Jána Krákoru (1895 – 1974), ktorý do Banskej Bystrice prišiel v 20. rokoch 20. storočia ako mnoho iných príslušníkov českej inteligencie. Spolu s manželkou vychoval dvoch synov Přemysla a Jána v rodinnom dome na dnešnej ulici Kuzmányho 7 v Banskej Bystrici. Od roku 1925 bol stredo-

školským profesorom a neskôr aj dočasným riaditeľom Štátneho reálneho gymnázia Andreja Sládkoviča v Banskej Bystrici. Tu vyučoval výtvarnú výchovu a rysovanie. Externe prednášal na Pedagogickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave vecné a ornamentálne kreslenie. Okrem pedagogickej činnosti sa venoval mnohým ďalším aktivitám a bol výborným maliarom, čo

Klopačka vo svojej podobe z 50. rokov 20. storočia. V roku 1982 budova vyhorela (Zdroj: Stredoslovenské múzeum)

potvrďuje obraz – olejomalba na plátne Mäsiarska bašta, ktorý je súčasťou stálej expozície Tranzithistory v Thurzovom dome. No predovšetkým sa venoval dokumentačnej fotografii. Po odchode do dôchodku, smrti manželky a emigrácii syna Přemysla do USA predal rodinný dom v Banskej Bystrici a presťahoval sa k synovi Janovi do Prahy, kde aj roku 1974 zomrel vo veku 79 rokov.

Jeho fotografické nadanie a nadšenie umožňuje vidieť rozvoj mesta a jeho okolia počas niekoľkých desaťročí. Do fondu Stredoslovenského múzea prispel zbierkou 5 672 fotografických negatívov, z ktorých viac ako dvesto patrí práve Španej Doline.

Charakteristickou dominantou obce, množstva fotografických záberov a lákadlom návštevníkov je areál kostola Premenenia Pána stojaci na kopci priamo nad námestím, najmä jeho veža. Vo svojom spojení s haldou

Maximilián vytvára pôsobivý vizuálny kontrast v každom ročnom období. V jeho opevnenom areáli sa zachoval objekt rímsko-katolíckej fary, hospodárska budova, zvonica a objekt Tureckej bašty z polovice 17. storočia.

Pri príchode na Španiu Dolinu zaujme návštevníka okrem pohľadu na kostol aj výrazná silueta banickej Klopačky so zvyškami šachty Ferdinand, ktorej počiatky siahajú do začiatku 16. storočia. Spolu s príslušným objektom, pôvodne slúžiacim bankským dozorcovi a meračovi bankských

máp, prepojeným na úrovni poschodia murovaným oblúkom, tvorí dodnes jednu z charakteristických dominant obce.

Fotografie, ktoré tu v prvej polovici 50. rokov 20. storočia vytvoril Ján Krákor, zachytávajú obec v podobe, akú už dnes môžeme poznať len z historických záberov. Ukazujú Španiu Dolinu ešte pred neskoršími úpravami a zmenami postupne pretvárajúcimi jej vzhľad. Práve

Banicí dom Pod Halňou s vysokou podmurovkou a drevenou pavlačou a Misionárska kaplnka postavená v rokoch 1652 – 1654. V minulosti slúžil bankskému inšpektorovi. Záber vyhotovil Ján Krákor v roku 1967 (Zdroj: Stredoslovenské múzeum)

vďaka týmto snímkam máme možnosť nahliadnuť do minulosti a sledovať, ako sa toto výnimočné bankské sídlo v priebehu desaťročí menilo, čo robí Krákorove fotografie nielen dokumentárne cennými, ale aj vizuálne príťažlivými pre dnešného čitateľa a návštevníka.

Domy baníckej obce pôsobia romanticky naživo, aj na fotografiách

Domy baníckej obce nadviazali na jej centrum a stoja na menších terasách a zárezoch v strmom svahovitom teréne. Sedlové strechy boli pokrývané dreveným šindľom. Strešná krajina tak spoločne s typickými pozostatkami banských diel vytvorili originalitu a jedinečnosť kultúrno-historickej hodnoty územia Španej Doliny, takú odlišnú od iných historických sídiel. Súhra stôp ľudskej činnosti a prírody vtlačila obci jej nezameniteľný ráz a výnimočnú identitu.

Stavebným materiálom pre banícke domy bolo drevo, kameň alebo kombinácia oboch materiálov. Steny domov boli omazané hlinou a obielené vápenným náterom. Na niektorých domoch vyrovňovala vysoká podmurovka zložitý terén a vstup do domu umožňovala drevená pavlač. Terén za domami postavenými v strmých svahoch bol zabezpečený oporným múrom a zastrešený. Priestor, ktorý takto vznikol a chránil dom pred vlhnutím sa nazýval medzierka. Domy boli prevažne prízemné alebo jednoposchodové a v minulosti v nich prevládali hospodárske miestnosti nad obytnými.

Približne v 17. storočí bola obec rozdelená na štvrte: Kostolnú, Štôľňovú, Pivničnú a Baštovú s tzv. námestíčkami – plácmi slúžiacimi na zhromažďovanie obyvateľov. Smerom od západu, z cesty vedúcej od Banskej Bystrice, sa

Banický dom „Do Bulovky“ v 50. rokoch 20. storočia s plácom na stretávanie sa (Zdroj: Stredoslovenské múzeum)

podnes zachovávajú aj niektoré lokálne názvy: Grôb, Horná Valaská, Dolný koniec, Hurdice, Alžbetka, Šiarštok, Pod Halňou a Horný koniec.

Podoba mnohých domov sa na Španej Doline vďaka vyhláseniu pamiatkovej rezervácie v roku 1979 zostáva viac-menej zachovaná, archívne fotografie Jána Krákoru uchovávané v múzeu zachytávajú obraz, ktorý by už dnešný fotograf nedokázal vidieť v rovnakej podobe. Sprostredkujú autentický pohľad na obec v čase, keď jej historická architektúra nebola výsledkom ochrany, ale prirodzenou súčasťou každodenného života.

Vzácné sú zábery špaňodolinských čipkárok

Niektoré z Krákorových archívnych záberov dovoľujú získať pohľad aj na život obyvateľov starších či mladších. Ved' nakoniec okrem architektúry obec bola a stále je známa svojou jedinečnou čipkou. Paličkovanie v banických osadách stredného Slovenska podmienila zlá hospodárska situácia, a tak sa paličková čipka stala ďalším zdrojom príjmov domácnosti. „Kneplovanie“ sa odovzdávalo z generácie na generáciu v rámci rodiny, no paličkovať na Bani vedeli nielen ženy a dievčatá, ale častokrát aj chlanci a starci. Paličkám sa hovorilo kneple, špendlíkom zas ihličke a čipku vytvárali ženy bez predkreslenia na kosej štvorcovej sieti. Archívne fotografie nám dnes sprostredkujú obraz o ľuďoch – o ich trpezlivosti, vytrvalosti a každodennej snahe nájsť dôstojnosť aj

Dom so šindľovou strechou a zastrešením medzierky, fotografia je datovaná rokom 1967 (Zdroj: Stredoslovenské múzeum)

v skromných podmienkach. Sú obrazom tichej práce, ktorá sa nerobila pre obdiv, ale pre život, a práve preto nás dokáže osloviť aj po desaťročiach.

Fotografia ostáva tichým svedectvom pre budúcnosť

Vyhlásenie pamiatkovej rezervácie v roku 1979 znamenalo dôležitý krok v ochrane hmotnej podoby Španej Doliny, no pamäť miesta sa neukladá len do múrov, striech a uličiek. Rovnako krehká a nenahraditeľná je pamäť zachytená obrazom, vo fotografiách, ktoré vznikajú v konkrétnom čase, z konkrétneho pohľadu a s konkrétnym zámerom.

Možno je preto na mieste pripomenúť, že fotografia nemusí byť len rýchlou vizuálnou správou pre dnešok, ale môže sa stať aj tichým svedectvom pre budúcnosť. Ak sa

dnešni fotografi dokážu na chvíľu zastaviť, vnímať priestor hlbšie a nadviazať na prácu tých,

Ženy pri paličkovaní čipiek. Oba zábery pochádzajú z roku 1967 (Zdroj: Stredoslovenské múzeum)

ktorých zábery dnes nachádzame v archívoch, môžu sa ich snímky stať súčasťou kontinuálneho príbehu tohto miesta. Odovzdané do múzea, doplnené o kontext a zámer, môžu raz pomôcť ďalším generáciám pochopiť, ako sme žili, čo sme považovali za dôležité, a ako sme sa pozerali na krajinu, ktorú sme nazývali domovom. ●

DUŠAN JURKOVIČ A ZVOLEN

100. výročie pôsobenia architekta v sídle Pohronskej župy

Silvia Čatayová, koordinátorka oddelenia galerijnej pedagogiky SNG Zvolenský zámok

Slovenská národná galéria (SNG) Zvolenský zámok v spolupráci so Spolkom priateľov architektúry Zvolena a Mestom Zvolen si začiatkom októbra 2025 pripomenuli 100. výročie pôsobenia významného architekta Dušana Samuela Jurkoviča vo Zvolene. Spája ho s ním neuskutočený projekt na záchranu a adaptáciu Zvolenského zámku pre účely Pohronskej župy, ktorý vytvoril v spolupráci s architektom Janom Paclom. Projekt finalizovaný v rokoch 1925—1926 sa v podmienkach prvorepublikovej pamiatkovej starostlivosti pokúsil o nájdenie nového využitia pre významnú architektonickú pamiatku. So Zvolenom Jurkoviča spája aj realizácia bytového domu medzi dnešnými ulicami Janka Matúška a Štefana Moyzesa, vychádzajúca z architektúry i viacerých detailov zámku.

Príbeh takmer započatej adaptácie Zvolenského zámku

Významnou sférou Jurkovičovho pôsobenia, hoci je známy predovšetkým ako architekt, bola aj ochrana pamiatok. A práve skúsenosti s obnovou historickej architektúry ho v 20. rokoch 20. storočia priviedli do Zvolena. V roku 1919 sa postavil na čelo Vládneho komisariátu na ochranu pamiatok na Slovensku pri Ministerstve s plnou mocou pre Slovensko v Bratislave, kde sa chopil myšlienky adaptácie Zvolenského zámku na župný úrad.

Postup štátnych inštitúcií vo veci obnovy hradu vo Zvolene v období prvej ČSR pomerne dobre dokumentujú archívne spisy (Archív

PÚ SR, fond VK-PŠO). O jeho konzervácii sa na Ministerstve školstva a národnej osvety v Prahe i na novovzniknutom „komisariáte“, ktorý ho do správy prevzal od Uhorskej pamiatkovej komisie, začalo hovoriť už v roku 1919. Opravený a znovuzriadený mal byť ako prvý v rade na Slovensku. Išlo o štátny hrad, významnú stavebnú a historickú pamiatku, niekdajšie sídlo vojvodu Jána Jiskru z Brandýsa, ktorý sa v dobe zdôrazňovania kultúrnych väzieb Čechov a Slovákov stal osobnosťou zámokových dejín spájajúcou minulosť oboch národov. Hlavným dôvodom opravy však bola nevyhnutná potreba umiestniť v ňom župné sídlo. Myšlienka sa opierala o tradičnú funkciu objektu, ktorú plnil od stredoveku až do poslednej tretiny 18. storočia, keď župné úrady presídlili do

Zvolenský zámok. Pohľad severný, okolo 1920
(Zdroj: Archív PÚ SR, Zbierka negatívov)

Banskej Bystrice. Opätovné presídlenie úradov do Zvolena po vzniku prvej Československej republiky sa darilo presadzovať aj vďaka politickej podpore na čele s poslancom a zvolenským rodákom Ľudovítom Medveckým.

Hrad bol v priebehu 19. a začiatkom 20. storočia využívaný na rôzne neprimerané účely – boli v ňom umiestnené sklady, väzenie, úrady, byty i kasárne. Desaťročia zanedbaná údržba i nevhodné adaptácie narušili historický vzhľad interiérov. Zanedbaný stav hlavných i vedľajších budov preukázali aj komisionálne obhliadky hradu v rokoch 1920—1921. Odporúčalo sa previesť systematickú rekonštrukciu, aby sa nepoškodil jeho architektonický ráz. Od roku 1921 sa už jasne hovorilo, akému účelu bude po oprave slúžiť. Mal byť adaptovaný s cieľom umiestnenia župného sídla veľkej zvolenskej župy podľa predloženého návrhu obnovy zhotoveného Dušanom Jurkovičom. K spolupráci na projekte si prizval ďalšieho architekta, Jana Pacla, s ktorým vytvorili tzv. predprojekt; v objekte by sa ním získalo 111 miestností pre úrady a byty. Nákrasy a aproximatívny rozpočet

predstavili zainteresovaným úradom koncom roka 1922. Komisia sa vyslovila kladne, a tak Jurkovič zdieľal myšlienku aj so slovenskou verejnosťou v článku Zvolenský zámok, ktorý uverejnil Slovenský denník 31. 12. 1922.

Okolo predloženého návrhu na obnovu sa rozpútal spor spočívajúci v súperení Zvolena a Banskej Bystrice o udržanie župného sídla a zrejme jeho výsledkom bolo zamietavé stanovisko ministerskej rady v lete 1923. Aj vďaka širokej diskusii, ktorá následne prebehla v slovenských a českých denníkoch (Slovenský denník, Lidové noviny, Hronské noviny, Bratislavské noviny), sa ho podarilo zvrátiť a Jurkovič na projekte ďalej pracoval.

V roku 1924 sa adaptácie ujalo mesto Zvolen, ktoré architektovi zadalo vypracovať podrobný stavebný elaborát a rozpočty; v decembri nechalo objekt obohnať lešením. Na začiatku augusta 1925 sa na hrade zišla komisia, aby si prezrela stavebné plány naznačujúce adaptáciu pôdorysov i fasád, stanovila spôsob konzervácie a rozsah adaptačných

prác. Jurkovič zámok vymeral, vykonal početné sondy, ktorými dokázal stavebné fázy pamiatky a ešte v októbri spoločne s architektom Paclom dokončili projekt na župnú rezidenciu. V zmysle vtedajšej zásady „šetrného udržiavania pamiatky v stave, akom sa zachovala“ rešpektovali všetky jej vývojové štádiá; určujúcou pre ob-

Do severovýchodnej časti nádvorja naprojektovali fontánu so sochou medveďa. Pri návrhu polychrómie získali vonkajšie fasády červené kvádrovanie na svetlej omietke; červenú farbu navrhli aj pre renesančné sgrafitá. Terén okolo zámku upravili mohutnými terasami s monumentálnym schodiskom, pred vstupom

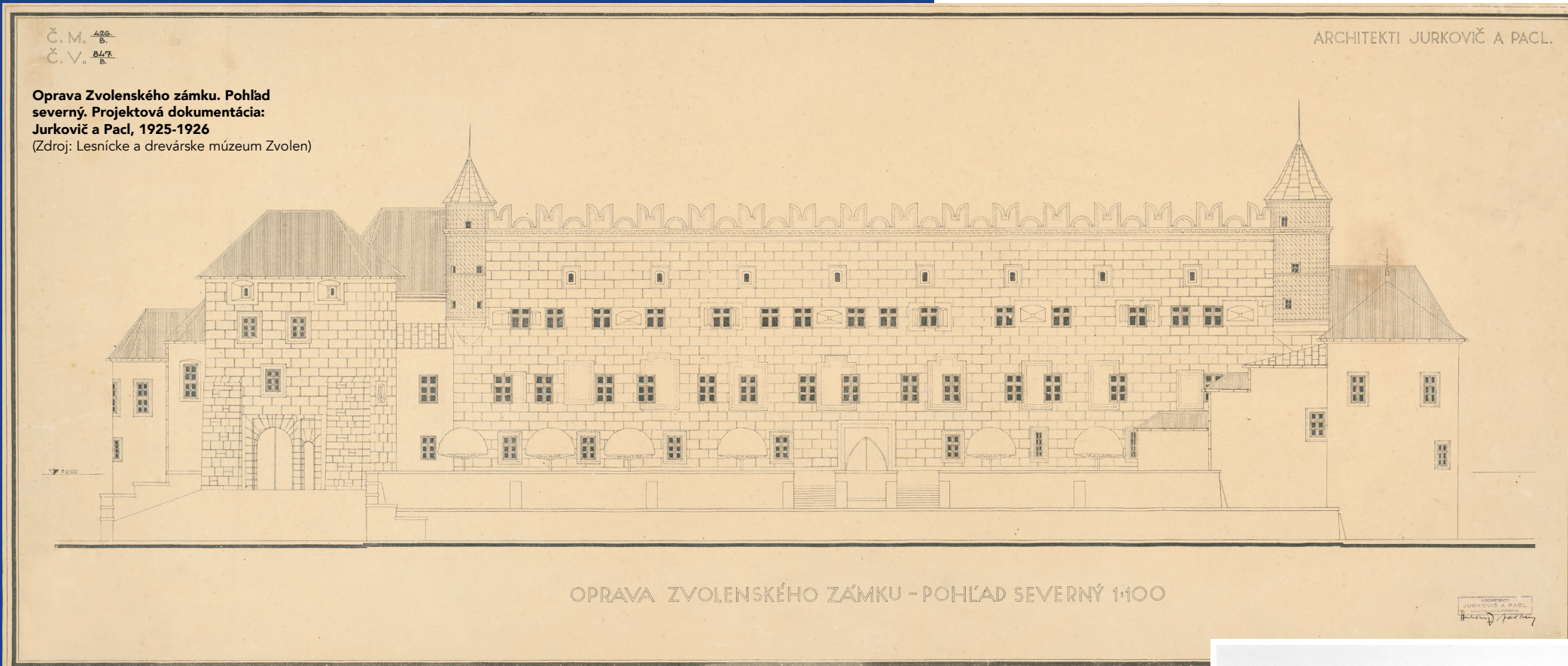
„Zámkom“

Približne v rovnakom období, ako architekti Jurkovič a Pacl finalizovali projekt adaptácie Zvolenského zámku na župné sídlo, v „podhradí“ západne od námestia prebiehala výstavba bytového domu pre štátnych zamestnancov,

ni podkrovia nachádzajú 4 vežičky, pre ktoré boli inšpiráciou 4 arkierové veže renesančnej zámockej nadstavby.

100. výročie Jurkovičovho pôsobenia v sídle Pohronskej župy

Nápad pripraviť spomienkové podujatie venované Jurkovičovým snahám o obnovu Zvolenského zámku vznikol už v roku 2021. Nakoniec ho však SNG zorganizovala až na 100. výročie finalizácie Jurkovičovho projektu adaptácie zámku na župné sídlo. Keďže v rokoch 2025—2026 si 100. výročie pripomínajú aj tzv. Jurkovičove domy vo Zvolene, v spolupráci na príprave podujatia sa galéria spojila so Spolkom priateľov architektúry Zvolena pod vedením jeho zakladateľa a predsedu Ľubomíra Fekiača. Začiatkom roku 1925 boli do spolupráce prizvaní aj Mesto Zvolen zastúpené referentkou pre obnovu a starostlivosť pamiatok a pamätihodností Ľubicou Miľanovou, a tiež výskumník v oblasti hradnej architektúry Michal Šimkovic.

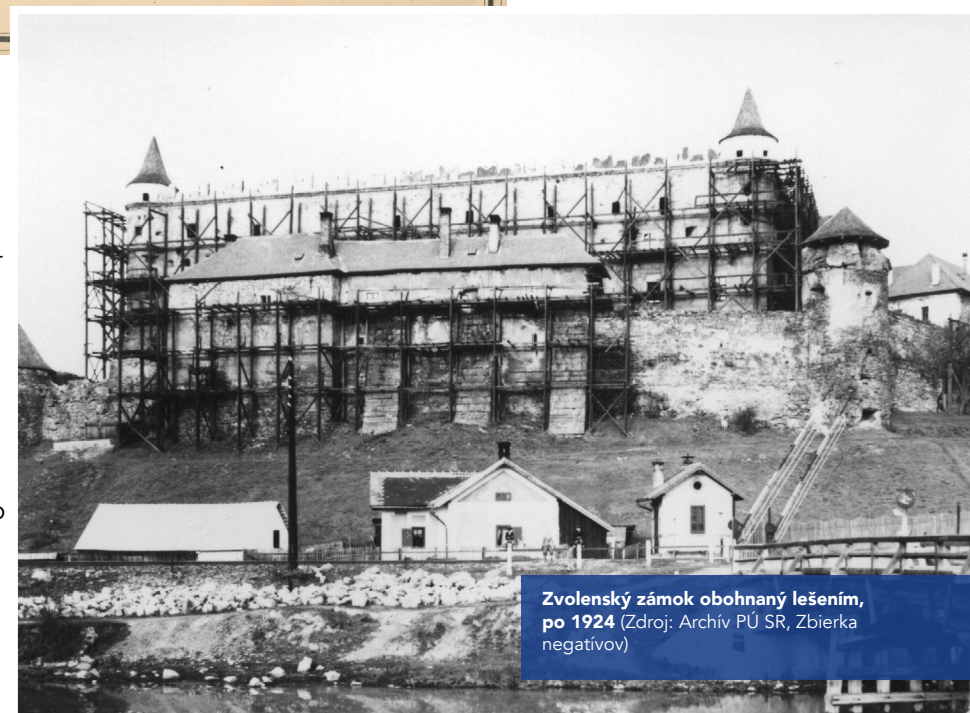

novu bola oprávnenosť existencie, pričom z nového účelu vyplynuli viaceré stavebné úpravy určené výtvarným názorom architektov. Do pivničných priestorov umiestnili kotolňu, dielne, skladové priestory. Miestnosti na prízemí mali slúžiť župnému zastupiteľstvu, vrátane veľkej zasadacej siene v zámockej kaplnke či klubovne s knižnicou v severnom trakte. Kancelárske miestnosti župana a byt našli svoje priestory na prvom poschodí. Pre vytvorenie úradovní naplno využili aj zborené druhé poschodie, kde preto navrhli zväčšiť okná. Poschodia spojili s prízemím novým dvojramenným schodiskom v strede južného krídla. Na prízemí dokomponovali okolo dvora renesančné arkády, na poschodí navrhli na komunikáciu medzi jednotlivými priestormi zasklenú arkádovú chodbu.

sa mala vynímať jazdecká socha Jána Jiskru z Brandýsa.

V auguste 1926 architekti predložili i súhrn nákladov v sume takmer 6 mil. korún. No vo chvíli, keď sa už malo prikročiť k stavbe, začalo sa hovoriť o zrušení župného zriadenia a práce sa zastavili. V auguste 1927 prepracoval Jurkovič adaptačný projekt na konzervačný. Snahy o obnovu zámku pokračovali aj v 30. a 40. rokoch 20. storočia, a aj keď sa rávalo s jeho využitím na nové účely, možnosť prispôsobenia Jurkovičovho projektu bola stále živá. Hoci sa vhodného využitia a opravy zámok dočkal až v 60. rokoch 20. storočia, práve nezrealizovaný Jurkovičov projekt stál na začiatku snáh pamiatkarov o komplexný prístup k jeho obnove.

ktorý architekti naprojektovali vychádzajúc z architektúry i detailov najvýraznejšej historicko-architektonickej pamiatky Zvolena. Trojpodlažný dom obdĺžnikového pôdorysu, ktorý dokončili v roku 1926, sa zámku v mnohom podobá. Výzdoba fasády s geometrickými motívmi odkazuje na jeho renesančné sgrafitá. V uzatvorenom dvore sa zas v úrov-

Zvolenský zámok obohatený lešením, po 1924 (Zdroj: Archív PÚ SR, Zbierka negatívov)

Oprava Zvolenského zámku. Pohľad na nádvorie.
Projektová dokumentácia: Jurkovič a Pacl, 1926
(Zdroj: Lesnícke a drevárske múzeum Zvolen)

lienu adaptácie zámku presadzovať, priblížilo rozprávanie historičky Ľubice Miľanovej. Jurkovičove projekty i prístupy k obnovám hradov v období prvej Československej republiky predstavil odborník v oblasti pamiatkových výskumov Michal Šimkovic. Na záver si účastníci vypočuli príbeh vzniku, ale aj „znovuobjavenia“ Jurkovičových domov vo Zvolene od ich bádateľa Ľubomíra Fekiača. Hudobným hosťom večera bola známa dievčenská vokálna skupina Sweet Little Chicks zo Zvolena. Ich očarujúce trojhlasné vokály v štýle Andrews Sisters vytvorili v sále atmosféru 20. a 30. rokov minulého storočia. Podujatie spestrili aj histo-

rické vozidlá na nádvorí, ktoré návštevníkom umožnil obdivovať Klub historickej techniky Zvolena.

V druhý festivalový deň, 3. 10. 2025, komentovaná prehliadka s názvom Znovuobjavené Jurkovičove domy odhalila spoločné priestory, dvor a zvyšky vybavenia bytov v domoch postavených pre štátnych zamestnancov a úradníkov Pohronskej župy vo Zvolene v roku 1926. Návštevníkov sprevádzali architekt Jaroslav Matuščák a Ľubomír Fekiač, objaviteľ zabudnutého architekta týchto domov.

Obe témy – zámok i „zámkom“ sa prepojili v programe pre rodiny s deťmi s názvom Môj dom – môj hrad v posledný deň festivalu, 4. 10. 2025. Počas tvorivého dopoludnia v priestoroch Zvolenského zámku sa deti spolu

s galerijnými pedagogičkami preniesli do sveta Jurkovičových rozprávkových stavieb a pokúsili sa navrhnuť dom, ktorý by bol inšpirovaný architektúrou zámku.

Prínosom podujatia tiež bolo, že v spolupráci s Lesníckym a drevárskym múzeom vo

Výskum k téme bol realizovaný v Archíve Pamiatkového úradu SR, v Slovenskom národnom archíve a v Lesníckom a drevárskom múzeu vo Zvolene, ktoré v historickom fonde spravuje výkresy z Jurkovičovej projektovej dokumentácie z rokov 1925—1926.

Z príprav vzišlo trojdňové podujatie s názvom DUŠAN JURKOVIČ A ZVOLEN / 100. výročie pôsobenia architekta v sídle Pohronskej župy, ktoré sa konalo v dňoch 2. – 4. 10. 2025 a stalo sa súčasťou programu medzinárodného festivalu Deň architektúry. Originálny vizuál podujatia vytvorila v SNG grafička Pavlína Morháčová.

Program festivalu sa začal 2. 10. 2025 moderovanou diskusiou Dušan Jurkovič a jeho úsilie o obnovu Zvolenského zámku, ktorá sa konala v priestoroch zámockej Kráľovskej siene. Snahy D. S. Jurkoviča o adaptáciu zámku na sídlo župných úradov i jeho pôsobenie vo Zvolene v 20. rokoch 20. storočia predstavila galerijná pedagogička Silvia Čatayová v rozhovore s hosťami. Zvolen ako sídlo Pohronskej župy, rovnako i osobnosti, ktoré pomáhali myš-

„Zachovanie zámku Zvolenského ako architektonického diela našej minulosti bolo našou kultúrnou a morálnou povinnosťou.“

(JURKOVIČ, Dušan: Obnova Zvolenského hradu.
In: Slovenský denník, 19. 7. 1923)

Zvolenský zámok. Pohľad na nádvorie, okolo 1920 (Zdroj: Archív PÚ SR, Zbierka negatívov)

Podujatie DUŠAN JURKOVIČ a Zvolen. Výstúpenie Sweet Little Chicks, v pozadí vizuál podujatia (Zdroj: Archív SNG Zvolenský zámok)

Podujatie DUŠAN JURKOVIČ a Zvolen. Vozidlá Klubu historickej techniky Zvolen na nádvorí zámku (Zdroj: Archív SNG Zvolenský zámok)

Zvolene sa podarilo čiastočne „znovuoživiť“ posledné Jurkovičove plány na obnovu zámku z rokov 1925—1926 z jeho historického fondu. V digitalizačnom pracovisku SNG Zvolenský zámok boli zdigitalizované a použité v 3D rekonštrukcii, ktorá návštevníkom podujatia priblížila, ako by zámok vyzeral, keby sa Jurkovičove plány na jeho adaptáciu zrealizovali. Plány budú priebežne ošetrené v Reštaurátorskom ateliéri papiera SNG Zvolenský zámok.

Podujatie tému DUŠAN JURKOVIČ A ZVOLEN ani zďaleka nevyčerpal, práve naopak, prinieslo nové fakty, našlo nové súvislosti, nastolilo ďalšie otázky. Záujem o tému i spokojnosť účastníkov podujatia je pre organizátorov motiváciou pokračovať v sprístupňovaní tejto témy populárnou formou aj v nasledujúcom období. Veríme, že téma sa dočká i knižného či aspoň zborníkového spracovania. ●

Radové číslo	Obec Osada	Pošta; telegraf PTt značí: pošta, telegraf, telefon v mieste	Železnica (Názvy k číslam dolu *)	Plocha obcí a ka- tasitr. území v ha	Domy	Pri- tomné obyva- tel'stvo úhrnom	Národnosť čl. štátnych príslušníkov						Cudzozemci	Náboženské vyznanie prítomného obyvateľ'stva					
							česko- slovenská	ruská	nemecká	maďarská	židovská	iná		rímsko- katolícke	grécko- katolícke	evanjel. augsb.	evanjel. reform.	izraelské	iné a bez vyznania

NAPÍŠALI PRED 90 ROKMI

Obce politického okresu Nových Zámkov patria do obvodu okresného súdu v Nových Zámkoch.

Politický okres Zvolen

1	Babiná	Krupina ; Dobrá Niva	1	2216	147	660	657	—	—	—	—	—	3	104	—	554	—	—	—	2
2	Bacúrov	Ostrá Lúka ; Dobrá Niva	2, 3, 4	960	54	316	316	—	—	—	—	—	—	—	35	—	277	—	—	4
3	Breziny	Dobrá Niva	5, 6, 4	562	57	357	356	—	—	—	—	1	—	185	—	165	—	—	—	7
4	Hronská Breznica	Hronská Breznica	7	949	72	395	395	—	—	—	—	—	—	90	—	303	1	—	—	1
5	Železná Breznica	Budča ; Hron. Breznica	7	1907	89	556	556	—	—	—	—	—	—	555	—	1	—	—	—	—
6	Budča	Budča ; Zvolen	2, 4, 7	1591	171	811	760	—	—	—	—	9	1	359	—	441	—	—	—	7
7	Detva	PTt	8, 9	866,9	961	7324	7224	1	9	14	21	9	49	6	7204	3	34	3	59	21
8	Dubové	Ostrá Lúka ; Dobrá Niva	3, 6, 4	1328	58	315	315	—	—	—	—	—	—	—	28	—	263	—	—	24
9	Dúbravy	Očová	10	565	86	475	475	—	—	—	—	—	—	—	475	—	—	—	—	—
10	Hájniky	PTt	11	2603	140	792	792	—	—	—	—	—	—	315	—	473	1	2	1	—
11	Hriňová	Hriňová ; Podkriváň	9	1264,9	1045	6814	6758	—	1	18	—	9	37	—	6767	1	22	14	—	10
12	Detviarska Huta	Detviarska Huta ; Podkriváň	9	1436	308	1913	1911	—	—	—	—	—	2	—	1902	—	10	—	—	1
13	Víglašská Huta-Kalinka	Zvolenská Slatina	10	1629	201	1261	1256	—	—	5	—	—	—	—	1017	—	242	2	—	—
14	Klokoč	"	10	792	77	469	460	—	—	—	—	9	—	—	447	—	22	—	—	—
15	Kováčová	Budča ; Zvolen	4,11	665	77	367	367	—	—	—	—	—	—	—	207	—	157	—	—	3
16	Kráľová	Zvolen ; Dobrá Niva	6, 4	47	307	306	—	—	—	—	—	—	1	272	—	35	—	—	—	—
17	Slatinské Lazy	Zvolenská Slatina	12, 10	682	78	525	525	—	—	—	—	—	—	195	—	330	—	—	—	—

MIESTNE ČASTI OSAD:

21. Malý Várad 0 201 - 1011, & 1 - 2.
 22. Slovenský Cintorín, Szlováktemető 1 - 9, Verejný Cintorín, Köztemető 1 - 13, Židovský Cintorín, Zsidótemető 1 - 5, Conlegnerov Dvor, Conlegnermajor 1 - 6, Dvor Čike, Csikemajor 1 - 7, Drugovský Dvor, Drugamajor 2 - 26, Farský Dvor, Pappmajor 1 - 8, Dvor Grozoliho, Grozolimajor 1 - 5, Jánov Dvor, Jánosmajor 1 - 45, Dvor Julia, Juliamajor 1 - 6, Kostelcov Dvor, Kostelemajor 1 - 9, Kupkov Dvor, Kupkamajor 1 - 26, Dvor Margit, Margitmajor 2 - 22, Dvor Maria, Mariamajor 1 - 4, Dvor Ozoraiho, Ozoramajor 1 - 3, Dvor Ružena, Rózsamajor 1 - 6, Singrov Dvor, Singermajor 1 - 12, Dvor Tormáš t. Supenov Dvor, Tormášmajor t. Supenamajor 1 - 3, Tóthov Dvor, Tóthmajor 1 - 8, Mestský Háj, Berek 1 - 5, Helena, Hlonatelep 23 - 156, Nyárhidtelep 1 - 10, Osada Zofia, Zsófiatelep 13 - 79, Kostelcov Včelín, Kostelec Méhháza 1 - 5, Nové Zámky, Ersek-Újvár 2897 - 21.836, & 2 - 36, 18 - 107.

Politický okres Zvolen.

1. Babiná 0 144 - 639, & 1 - 5, & 2 - 16.
 2. Bacúrov 0 50 - 293, & 4 - 23.
 3. Dolné Breziny 0 18 - 114, Horné Breziny 0 31 - 190, Snajderovci 4 - 25, & 4 - 28.
 4. Hronská Breznica 0 61 - 319, Pri Moste 11 - 76.
 5. Železná Breznica 0 78 - 501, Stará Huta 11 - 55.
 6. Budča 0 164 - 781, & 1 - 5, & 8 - 25.
 7. Budička 21 - 153, Detva 0 176 - 2008, Dolinky 5 - 47, Chrapková 18 - 97, Ježová 3 - 31, Korytárky 142 - 897, Kostolná 28 - 198, Kriváň 123 - 743, Krnó 37 - 264, Laštek 39 - 257, Majerovo 22 - 151, Nadpriekopou 12 - 73, Nemecká 7 - 68, Ostrožky 1 - 8, Piešť 190 - 1360, Podperinou 5 - 40, Podpójdy 25 - 163, Podstožok 14 - 99, Skliarovo 52 - 414, Spúšťanka 7 - 38, Krpelný Vrsock 3 - 18, Zapriechody 16 - 103, Zlatno 13 - 82, & 1 - 10, 1 - 2.
 10. Hájniky 0 131 - 723, Trebula 6 - 39, & 3 - 30.
 11. Sklená Huta 18 - 234, Jasenovo 65 - 471, Jasienka 6 - 38, Komárno 1 - 7, Krivec I. 309 - 2040, Krivec II. 350 - 2260, Magura 5 - 32, Mangútovo 18 - 150, Bratkovský Most 1 - 8, Periská 1 - —, Píla 20 - 76, Poľana 1 - —, Slanec 104 - 619, Snohy 48 - 289, Stoliarsko 21 - 146, Tušínska 5 - 33, Biele Vody 39 - 229, Vrch Slatina 33 - 182.
 12. Bratkovica 62 - 401, Detviarska Huta 0 122 - 753, Komárno 39 - 268, Luľovka 15 - 100, Sučó 1 - 5, Vrch Dobroč 42 - 226, Zábica 27 - 160.
 13. Banisko 16 - 84, Víglašská Huta 0 36 - 230, Rebrický Jarok 10 - 79, Kalinka 0 50 - 315, Lohyňa 3 - 29, Podkoreň 17 - 88, Podlysec 22 - 132, Podrimáň 34 - 197, Prameň Vera 1 - 6, Červená Voda 7 - 55, Holý Vrch 5 - 46.
 14. Gajdošová 1 - 5, Klokoč 0 39 - 223, Fariabokova Paseka 4 - 16, Pod Chvojnom 5 - 36, Pod Polomom 16 - 108, Výbochova Poľana 5 - 34, Bartkov Vrsock 7 - 47.
 15. Kováčová 0 76 - 363, Kúpele 1 - 4.
 16. Častobrezie 3 - 26, Dúbravy a Kráľová 41 - 262, Ryžavec 3 - 19.

* Železničná: stanica = zastávka a nákladisko = (n), zastávka = (z), motorová zast. = (m).
 P. o. Nové Zámky (názvy k číslam stĺpca 4 viď str. 118).
 P. o. Zvolen: 1 (n) Babiná, 2 (z) Budča, 3 (z) Kozelník, 4 Zvolen, 5 (z) Podzamčok, 6 Dobrá Niva, 7 Hronská Breznica, 8 (z) Detva, 9 Kriváň-Detva, 10 Víglaš, 11 Sliach-Kúpele, 12 (z) Zvolenská Slatina, 13 Pliešovce-Sása, 14. (z) Lieskovec, 15 (z) Veľká Lúka, 16 (z) Stožok, 17 (z) Zvolen mesto, 18 (z) Pustý Hrad.

Radové číslo	Obec Osada	Pošta; telegraf PTt značí: pošta, telegraf, telefon v mieste	Železnica (Názvy k číslam dolu *)	Plocha obcí a ka- tasitr. území v ha	Domy	Pri- tomné obyva- tel'stvo úhrnom	Národnosť čl. štátnych príslušníkov						Cudzozemci	Náboženské vyznanie prítomného obyvateľ'stva					
							česko- slovenská	ruská	nemecká	maďarská	židovská	iná		rímsko- katolícke	grécko- katolícke	evanjel. augsb.	evanjel. reform.	izraelské	iné a bez vyznania

18	Bzovská Lehôtka	Sása	13, 1	605	47	223	223	—	—	—	—	—	—	—	213	2	6	—	—	2
19	Lieskovec	Zvolen	14, 4	1407	167	970	949	1	—	—	—	3	20	—	127	5	820	—	—	18
20	Ostrá Lúka	Ostrá Lúka ; Zvolen	2, 4	2024	71	385	347	—	—	6	—	3	1	—	69	—	313	—	—	3
21	Veľká Lúka	Hájniky	15, 11	860	79	408	391	—	—	—	—	3	17	—	81	—	327	—	—	—
22	Lukové	Zvolen ; Hájniky	11, 14, 4	356	45	265	205	—	—	—	—	—	—	—	1	—	204	—	—	—
23	Michalková	Dobrá Niva	6, 4	509	33	221	221	—	—	—	—	—	—	—	221	—	—	—	—	—
24	Môťová	Zvolen	4	517,7	264	1157	1353	—	—	4	—	—	—	—	373	—	939	—	3	42
25	Dobrá Niva	PTt	6	5288	272	1758	1750	—	—	2	4	—	2	—	341	—	1412	—	4	1
26	Očová	PTt	10	10297	700	5584	3581	—	1	1	—	1	—	1	1617	—	1933	—	14	23
27	Pliešovce	PTt	13	6628	693	3512	3298	—	1	8	4	—	21	422	1	2872	—	14	—	20
28	Podzamčok	Dobrá Niva	5, 6, 4	810	50	516	335	—	—	1	—	—	—	—	298	1	34	—	—	3
29	Rybáry	Hájniky ¹⁾	11	855	156	790	778	—	6	2	3	—	1	364	1	397	1	15	12	—
30	Sampur	Hájniky	15, 11	597	40	195	195	—	—	—	—	—	—	—	13	—	182	—	—	—
31	Sása	PTt	13	2469	178	1005	1003	—	—	1	—	—	—	—	1	391	—	607	1	5
32	Sielnica	Hájniky	11	1647	157	748	731	—	—	—	—	—	3	16	—	10	—	—	—	—
33	Zvolenská Slatina	PTt	12, 10	3300	264	2224	2211	1	2	—	1	2	7	816	3	1373	1	8	9	23
34	Slatinka	Zvolenská Slatina	14,12,4,10	1546	61	535	325	—	—	—	—	—	—	—	35	—	300	—	—	—
35	Stožok	Zvolenská Slatina	16, 10	1150	126	754	754	—	—	—	—	—	—	—	744	—	10	—	—	—
36	Trnie	"	7, 4	180	26	122	122	—	—	—	—	—	—	—	122	—	—	—	—	—
1	Budička	Budča ; Hron. Breznica	7, 4	119	17	90	90	—	—	—	—	—	—	—	66	—	24	—	—	—
3	Trnie	"	7, 4	931	85	406	406	—	—	—	—	—	—	—	393	—	13	—	—	—
37	Turová	Budča ; Zvolen	2, 4	697	66	293	292	—	—	1	—	—	—	—	243	—	49	1	—	—
38	Víglaš	Zvolenská Slatina	10	3242	124	1112	1123	—	—	8	—	—	—	—	1	986	—	132	—	6
39	Zolná	Očová	14, 4, 10	1322	92	518	513	—	—	—	—	5	—	—	106	—	410	—	—	2
40	Zvolen	PTt	17, 4, 18	2994	987	11214	10566	15	164	269	63	9	33	104	6933	24	3003	36	527	17

Obce politického okresu Zvolena patria do obvodu okresného súdu vo Zvolene.

v Štatistickom lexikóne obcí v Republike československej. Zväzok III. KRAJINA SLOVENSKÁ. Tlač: Orbis, tlačiarenská, nakladateľská a novinárska účastinárska spoločnosť. Praha, 1936.

18. Bzovská Lehôtka 0 46 - 223, & 1 - —.
 19. Lieskovec 0 163 - 950, & 4 - 20.
 20. Gunda 2 - 7, Lakšová 9 - 49, Ostrá Lúka 0 54 - 291, & 1 - 6, & 5 - 32.
 21. Veľká Lúka 0 75 - 374, & 1 - 10, & 3 - 24.
 23. Futákovci 4 - 30, Hlivinkovci 7 - 61, Lahovčiarovci 7 - 45, Michalková 1 - 9, Mozoľovci 12 - 60, Šúplatka 2 - 16.
 24. Môtovský Mlyn 1 - 10, Môtová 0 245 - 1176, Sekier 12 - 114, & 6 - 57.
 25. Kráľová 8 - 52, Dobrá Niva 0 245 - 1520, Uhrinková 7 - 88, Žigovci 4 - 31, & 2 - 16, & 3 - 36, & 3 - 15.
 26. Balkán 2 - 11, Bugárovo 3 - 22, Holcov Dvor 24 - 144, Harajec 1 - 7, Malá Hôrka 3 - 14, Husová 1 - 8, Iviny 24 - 133, Jazovec 7 - 43, Kalinovec 2 - 11, Kyslinsky 9 - 54, Suché Lazy 4 - 28, Macáková 3 - 15, Muziková 1 - 6, Obchoditá 6 - 38, Očová 0 565 - 2658, Kráľova Pút 7 - 34, Sudová 2 - 13, Trnavy 17 - 89, Trpín 3 - 24, Vevericová 4 - 26, Zelobudza 8 - 141, & 4 - 65.
 27. Bukovinka 5 - 17, Dolinky 29 - 133, Dubina 3 - 23, Grúň 28 - 120, Hroniaková 11 - 33, Pavlíkova Jama 4 - 12, Javorja 3 - 19, Korienský 15 - 73, Laštok 20 - 105, Lonec 29 - 119, Lopaty 1 - 4, Medzibučinky 20 - 71, Dolný Mlyn 2 - 11, Nerensica 14 - 69, Palkovická 1 - 6, Pliešovce 0 291 - 1436, Podbreh 3 - 14, Podháňková 5 - 22, Podjavorja 34 - 178, Podkova 8 - 39, Podlysec 11 - 70, Podrimáň 13 - 72, Podsekier 3 - 13, Polomy 20 - 120, Predkúty 1 - 10, Rimáň 5 - 37, Seč 1 - 2, Sekier 4 - 14, Siele 4 - 11, Trstá 11 - 51, Uhliská 11 - 54, Útlaky 2 - 10, Zábava 10 - 43, Zaježová 35 - 170, Zalužok 10 - 40, Zamlýn 26 - 111.
 28. Bahylovci 6 - 50, Horáreň 3 - 12, Mozoľovci 8 - 58.
 Poznámky: ¹⁾ v tom 4 c. o. s 20 obyv. — ²⁾ všetci cig. nár. — ³⁾ v tom 5 c. o. s 32 obyv. — ⁴⁾ v tom 2 c. o. so 17 obyv. — ⁵⁾ výmera obcí Kráľovej a Môtovej. — ⁶⁾ v tom 6 c. o. s 57 obyv. — ⁷⁾ v tom 23 obyv. bez vyzn. — ⁸⁾ v tom 3 c. o. s 1

Artikuly cechu pivovarníkov v Banskej Bystrici boli potvrdené 2. marca 1636 (**390. výročie**). Prvá zmienka o pivovarníctve sa nachádza v správe mesta z roku 1501. V roku 1533 vznikol prvý mestský pivovar na centrálnom námestí v dvore komorského domu. V meste pod Urpínom existovalo približne 80 malých pivovarov. Po rozpade cechového systému v 2. polovici 19. storočia patrili k priemyselným výrobcam piva Herritzovci a Grúnovci.

1636

Prvá písomná zmienka o obci **Klokoč** ležiacej v okrese Detva pochádza z roku 1786 (**240. výročie**). Najstaršou zachovanou stavbou je zvonička postavená na konci 18. storočia. Obec tvorí dvanásť osád: Dedina, Bartkovci, Čelovci, Sliackovci, Miškovci, Kapcovci, Laz (Zlazovci), Kubovci, Virodovci, Lauková, Jašovci a Výbohova Poľana.

1786

Slávny vynálezca vrtulníka **Ján Bahýľ** sa narodil 25. mája 1856 (**170. výročie**) vo Zvolenskej Slatine. Absolvoval Vojenskú akadémiu vo Viedni. Pôsobil ako vojenský staviteľ v Ľvove, Krakove, Charkove, Petrohrade, Kyjeve, Dubrovniku. Pracoval na projektoch vojenských objektov a opevnení. Na niektoré svoje vynálezy získal patenty od rakúskeho cisára. Zostrojil napríklad parný tank. Ruská armáda vynález odkúpila, čo mu umožnilo získané finančné prostriedky vložiť do výskumu vzduchoplavebnej techniky. Hlavným jeho cieľom bolo zostrojiť lietajúci stroj, ktorý by sa pomocou vztlačových vrtúl vzniesol priamo z miesta do výšky. Podarilo sa mu to v roku 1903, keď sa vzniesol do výšky 1,5 m. V roku 1905 na svojom stroji vzlietol do výšky 4 metrov a preletel 1500 metrov. Úspešný vynálezca a konštruktér Ján Bahýľ zomrel 13. marca 1916 (**110. výročie**) v Bratislave.

1856

Na majstrovstvách Európy v plávaní v roku 1926 (**100. výročie**) v Budapešti získal striebornú medailu rodák z Kriváňa žijúci v Maďarsku **Géza Szigrítz-Tarródi**. Jeho hrud' zdobila za štafetu na 4 × 200 metrov voľný spôsob. Bronzovú medailu získal na štafete na 4 × 200 metrov voľným spôsobom na majstrovstvách Európy v plávaní v Bologni o rok neskôr. Na letných olympijských hrách v Amsterdame v roku 1928 súťažil v disciplíne 400 metrov voľný spôsob. Skončil v druhej rozplavbe na 4. mieste a z ďalších bojov vypadol. V štafete na 4×200 metrov obsadil so spoluplavcami 4. miesto. Nie je známe, prečo sa Géza Szigrítz-Tarródi v 20. rokoch 20. storočia presťahoval s rodinou do maďarského mesta Eger, kde sa okrem plávania venoval vodnému pólu. Zomrel ako 42-ročný v Egri, kde je pochovaný.

1926

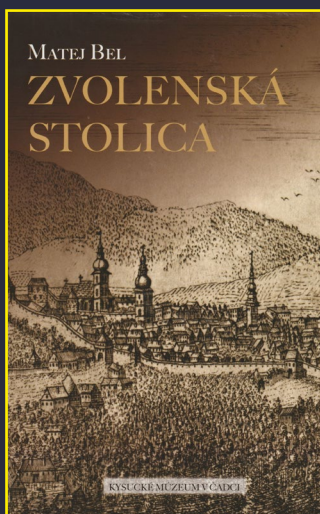
S výstavbou zvolenského drevokombinátu **Bučina** sa začalo 9. mája 1946 (**80. výročie**). Začínal ako akciová spoločnosť. Po februári 1948 bol znárodnený na národný podnik. Zameriaval sa na komplexné spracovanie drevnej suroviny. Okrem píly Bučina prevádzkovala napríklad parketáreň, vyrábala drevotriekové a drevovláknité dosky a dodávala drevostavby (drevené domy, ubytovne, chatky). Štafetu drevovýroby prevzala roku 2003 rakúska firma Kronospan.

1946

V areáli kaštieľa Radvanskovcov v Banskej Bystrici sa roku 2016 (**10. výročie**) našiel **špaňodolinský banský výplatný znak** z roku 1686 (**340. výročie**), ktorý vydávala banskobystrická banská komora. Peniaz bol vyrobený z medi a používal sa ako podnikové platidlo na vyplácanie zálohy zo mzdy banským robotníkom. Nájdený exemplár v hodnote troch denárov **2016** je uložený v Stredoslovenskom múzeu.

1736 Jedna z najvýznamnejších osobností slovenských dejín Matej Bel z Očovej vydal roku 1736 (**290. výročie**) v latinčine **Historicko-zemepisné vedomosti o súvekom Uhorsku** s podtitulom **Zvolenská stolica**. Dielo prináša čitateľovi vzácne poznatky z etnológie, histórie, prírodovedy, geografie a ďalších odvetví. Jeho súčasťou je mapa Zvolenskej stolice vyhotovená kartografom Samuelom Mikovíny. V roku 2017 vydali toto Belovo dielo v slovenskom preklade Kysucké múzeum v Čadci a Stredoslovenské múzeum pod názvom Matej Bel Zvolenská stolica. Zostavili ho Imrich Nagy a Martin Turóci.

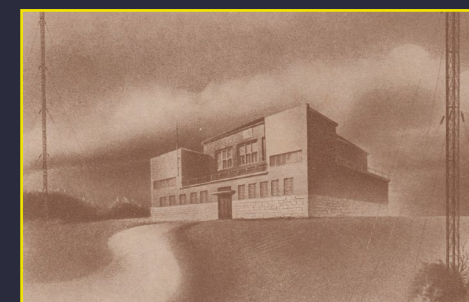

1881

V Martine, 3. marca 1881 (**145. výročie**), zomrel zvolenský rodák, štúrovský dejateľ, novinár a spisovateľ **Mikuláš Štefan Ferienčík**. Patril medzi aktívnych organizátorov štúrovského študentského hnutia, v rokoch 1848 — 1849 bol revolucionárom a kapitánom slovenských dobrovoľníkov. Stal sa jedným z najvýraznejších predstaviteľov štúrovej žurnalistiky v memorandových 60. a 70. rokoch 19. storočia. Venoval sa tiež literárnej tvorbe. Jeho novela Jedlovský učiteľ sa stala klasickým dielom slovenskej literatúry. Mikuláš Štefan Ferienčík sa narodil v auguste 1825 v rodine krajčírka Daniela Ferienčíka a jeho manželky Jany, rodenej Goldbergerovej.

1936

Rozhlasový vysielač na banskobystrickom Laskomeri bol slávnostne uvedený do prevádzky 24. mája 1936 (**90. výročie**) ako vysielač **Tomáša Garrigue Masaryka**. Trojboký stožiar, vysoký 220 m, a tzv. anténový dom s technickým zariadením slúžili na šírenie rozhlasových vln Československého rozhlasu z Bratislavy na územie stredného Slovenska. Na slávnostnom spustení do prevádzky sa zúčastnili známe osobnosti ako Milan Hodža, Andrej Hlinka, Jozef Országh, Ivan Dérer a ďalší. Mesto Banská Bystrica usporiadalo pri tejto príležitosti slávnostný obed v Národnom dome a podvečer Ministerstvo pôšt a telegramov a Československá rozhlasová spoločnosť slávnostnú recepciu v Hoteli Palace v Sliači.

1991

Operný spevák, barytonista **František Caban**, rodák zo Seliec, zomrel 30. mája 1991 (**35. výročie**) v Bratislave. Štúdium spevu absolvoval na Štátnom konzervatóriu v Bratislave. V rokoch 1964 — 1969 a od roku 1971 až do smrti bol sólistom banskobystrickej opery Divadla J. G. Tajovského vo Zvolene. V rokoch 1969 — 1971 pôsobil v divadle vo Frankfurte nad Mohanom a ako barytonista v Slovenskom národnom divadle v Bratislave. Narodil sa v marci 1937.

(Obr.: Obálka publikácie BEL, Matej. Zvolenská stolica. 2017; Stožiare a budova vysielača s technickým zázemím na pozvánke slávnostného uvedenia do prevádzky roku 1936, Archív M. Várošik; Banský výplatný znak, Archív Stredoslovenské múzeum)

dejinárium

marec – máj 2026

TEODOR REIMANN: Futbal a môj život je to isté

 Ján Holko, popularizátor športu

Teodor Reimann, futbalista a hokejista. Na Zvolenskom chodníku slávy osadili koncom minulého roka spomienkovú dlaždicu s menom tohto nezabudnuteľného športovca. V minulosti veľa chlapcov hrávalo futbal i hokej, považovali ich za športových „obojživelníkov“, ale najďalej to dotiahol práve zvolenský rodák. Hral v najlepších mužstvách svojej doby, skvelý brankár vo futbale a útočník v hokeji. Reprezentoval krajinu v obidvoch športoch: Slovensko vo vojnových rokoch, Československo po jeho obnovení.

Zvolenské začiatky

Narodil sa pred 105 rokmi, 10. februára 1921, do rodiny štátneho horára Jána Reimanna (1885 – 1965) a Adely, rod. Lakomčíkovej (1893 – 1968), ako štvrté zo šiestich detí. Pokrstili ho dvoma menami Teodor a Jozef, udomácnilo sa druhé Dodo. Vari nikto ho neoslovoval inak ako Dodo. Šport sa mu stal najbližším spoločníkom už v detstve. S rovesníkmi sa zapojil do každej hry v lete i zime. Jeho vzťah k športu sa formoval spontánne: na lúkach, uliciach, zamrznutých plochách. Tam si ho všimli aj miestni funkcionári, priťahli ho do Zvolenského telovýchovného klubu (ZTK). Rodičia neboli z toho nadšení, ale

Teodor Reimann, nazývaný Dodo
(Súkromný archív B. Remeň)

keď videli synovu zanietosť, nakoniec súhlasili a otec sa stal jeho veľkým fanúšikom.

Bývalý dlhoročný hokejový brankár Alexander Šabler spomínal, že Reimann sa od začiatku cítil najlepšie vo futbalovej bráne: „Rei-

mannovci bývali v gazdovskom dome, chodil som k nim spolu s Jánom Mičianom, budúcim lekárom. Veľké vráta boli pre Doda ako futbalová brána. Hádzali sme na neho malú loptu. Do sestry Štefánie sa zahľadel futbalista Karol Sitkey. Hľadal spojenca v rodine, a tak budúce- mu švagrovi kúpil ozajstnú veľkú loptu a kopali už iba s ňou.“

Mal talent od pánaboha, kvalitní spoluhráči a tréneri mu ho pomohli zúročiť. V ZTK s nadejou sledovali jeho výkonnostný rast. V rokoch 1935 a 1936 sa ZTK stalo dorasteneckým majstrom pohronskeho okrsku Stredoslovenskej futbalovej župy aj jeho zásluhou. V sezóne 1936/37 hralo ZTK v západnej skupine Slovensko-podkarpatskej divízie. Prvý raz nastúpil za seniorské mužstvo 31. októbra 1936 v Nových Zámkoch, nemal vtedy ani 16 rokov. Na jar 1937 už získal stabilné miesto v zostave.

V máji 1937 zavítal do Zvolena 1. ČsŠK Bratislava v najsilnejšom zložení. Zvolenčania nečakane viedli 4:1, ale súper vyrovnal. Posledné dva góly strelil Ivan Chodák. „Po zápase mi podal ruku a povedal: nerob si nič z tých gólov. Ak ostaneš skromný a usilovný, budeš raz dobrý brankár“, spomínal po rokoch Reimann. Neskôr sa stretli na medzinárodnom hokejovom turnaji v Banskej Bystrici. Chodák sa mu opäť prihovril slovami: „Dobre to robíš, že sa všesportovo cibríš.“ Na mladého športovca tieto slová zapôsobili, a „rytier v kopačkách“ sa stal jeho vzorom.

Súťaž v roku 1937 vyhralo FTC Filákov, Zvolen obsadil 5. miesto. Dlhú dobu vo zvolenskej bráne neostal. FTC Filákov, úradujúci majster Slovenska, potreboval ako soľ brankára. Voľba padla na vychádzajúcu hviezdu spod Pustého hradu. Ale v Európe sa rozohrel vojnový požiar,

hortyovské Maďarsko v novembri 1938 okupovalo južné oblasti Slovenska a Reimann odišiel do Považskej Bystrice, kde pomohol domácim získať bez prehry Pohár Štefana Jakubca, ktorý sa hral namiesto majstrovskej súťaže. Z Považskej Bystrice sa rozhodol v roku 1941 odísť do AC Svit Batizovce. Funkcionárom sa to nepáčilo, potrestali ho a do konca roka nehral. Dva roky ako vojak hral za Oddiel armádnych pretekárov (OAP) Bratislava, v roku 1943 bol členom majstrovského tímu.

Vo futbale v bráne, v hokeji mimo nej

V hokeji začal hrať hneď za seniorov. Debutoval na medzinárodnom turnaji v Banskej Bystrici. V januári 1940 prestúpil do ŠK Banská Bystrica, odtiaľ do Sparty v Považskej Bystrici, ŠK Bratislava, HC Poprad a OAP. V roku 1941 v ŠK Bratislava, v rokoch 1943 a 1944 s OAP Bratislava sa stal majstrom Slovenska. Aj v hokeji potrebovali brankára, a možno nahovárali práve Reimanna, aby sa do nej postavil. Ale chcel strieľať góly, presvedčil preto Šablera, ktorý sa na niekoľko rokov stal spoľahlivým hokejovým brankárom.

Vo futbale nastúpil za Slovensko v 14 zo 16 stretnutí, spolu s Tomášom Porubským najčastejšie zo všetkých hráčov. V premiérovom zápase 27. augusta 1939 vyhralo Slovensko nad Nemeckom 2:0, mal iba 18 rokov a 206 dní.

Zvolenský chodník slávy s menom úspešného zvolenského športovca
(Foto: Ľubica Mojžišová)

Stal sa prvým slovenským brankárom vôbec, ktorý nedostal gól v medzištátnom stretnutí. Patrí k najmladším futbalovým debutantom v histórii slovenskej futbalovej reprezentácie. Už vtedy ho považovali za najlepšieho brankára.

V hokeji v 8 stretnutiach strelil 3 góly. Medzinárodné kontakty boli dôležité pre vývoj slovenského hokeja. Súpermi boli krajiny, ktoré uznali Slovensko. Po stretnutí Slovensko – Nemecko v decembri 1943 sa na druhý deň hralo medzimestské stretnutie Bratislava – Berlín (2:5), ktoré nešlo pozornosti agentom Ústrednej štátnej bezpečnosti. Napísali na Policajné riaditeľstvo, že „Mistrík (tiež rodák zo Zvolena) a Reimann hrali tak surovo, že vedúci nemeckého mužstva vyhlásil, že nikdy viac nebudú hrať proti Slovensku.“ Obecenstvo bolo také rozoštvané, že keď nemecké mužstvo pozdravilo obecenstvo, bola hromadná odpoveď „fuj“. Slovenský hokejový zväz pod tlakom zastavil obidvom hráčom činnosť v medzištátnych stretnutiach v sezóne 1942/43, napriek tomu Teodor Reimann reprezentoval vo Švajčiarsku. V obidvoch zápasoch s nemeckým výberom dal prvý gól domácich a Slovenská Pravda na margo jeho výkonnosti napísala: „Reimann má v hokeji povest najlepšieho strelca“.

Ešte vo Svite sa oženil s Annou, rod. Janíčkovou (1920 – 1997), vdovou spoluhrača z reprezentácie Antona Ujváryho, ktorá mu porodila dvoch synov Mariána a Teodora, ako i inak budúcich futbalistov a dcéru Alenu.

Nový domov v Bratislave

Po vojne našiel zvolenský rodák svoj nový domov v Bratislave a športovú perspektívu v úspešnom ŠK. Bratislavčania boli pražským mužstvám viac ako vyrovnanými partnermi. Aj Reimannovým pričinením.

Vo futbale sa v rokoch 1949, 1950 a 1951 stali pod vedením Leopolda Štastného majstrami ČSR, v roku 1952 obsadili len pre horšie skóre 2. miesto za Spartou. Reimann bol oporou prvých majstrov. Prepisovali tak históriu česko-slovenského futbalu. Prvý raz vyhralo prestížnu súťaž mužstvo mimo Prahy. Spoluhračmi boli: Vičan, Baláži, Laskov, Pažický, Tegelhof, Hložek a ďalší. Na prelome rokov

Jeden z nespočetných zákrokov Doda Reimanna (Súkromný archív B. Remeň)

Perfektný zákrok Doda Reimanna (Súkromný archív B. Remeň)

1953 – 1954 sa stal rekordér v počte minút bez inkasovaného gólu – 769. Kariéru pri Dunaji ukončil v roku 1954, mal na konte 176 ligových zápasov. Ako hrajúci tréner ju ešte predĺžil v Tatrane Prešov a Iskre Žilina. Na posledný zápas Žilina – Sparta Praha nespomínal rád. Domáci v ňom potrebovali vyhrať, remíza 3:3 nič neriešila a vypadli. Mal vtedy 37 rokov. „Neviem, si nič lepšie predstaviť ako desať rokov v bratislavskom drese. Bolo to ako v rozprávke – veľkí spoluhráči, veľkí kamaráti“, s úctou spomínal po rokoch. V rokoch 1945 – 1956 bol bezpochyby najväčší brankár akého dovtedy Slovensko malo.

Reimann bol brankárskou kométou na futbalovom nebi. Náhradníci pri ňom veľa možností nedostali. Vyznačoval sa vyrovnanými, štandardnými výkonmi, ťažko sa mu dávali góly. Pre mnohých bol „slo-

Úspešný brankársky zákrok Doda Reimanna (Archív Ladislava Harsányiho)

venským Pláničkem", na pamätnom zájazde v Mexiku a USA ho porovnávali k legendárnemu Španielovi Ricardovi Zamorovi. Obidvaja sa považujú za jedných z najkvalitnejších brankárov v medzivojnovom období. Bola to češť, ale on bol predovšetkým sám sebou. Dodom Reimannom. Stal sa idolom mládeže. Každý chcel byť Reimannom, chytať ako on. Výkonmi i veselou povahou vychieval nad ostatnými. Oblúbili si ho spoluhráči i diváci. Chytil s typickou šiltovkou priam prilepenou na hlave, ale keď ho súper mohol ohroziť z pokutového alebo trestného kopu, odhodil ju za seba a často mužstvo podžal aj v týchto situáciách, vytiahol parádny zákrok, znervóznil súpera. Nevyčkával na bránkovej čiare, ale novátorsky dirigoval hru, usmerňoval spoluhráčov, nebál sa vybehnúť z brány. Typické boli jeho zákroky za vysokými loptami. Vedel zdvihnúť divákov zo sedadiel. Brankár s veľkým prehľadom, aktivitou a rešpektom.

V československej reprezentácii

Ani spoľahlivé ligové výkony mu nestačili na to, aby získal väčší priestor v československej futbalovej reprezentácii. Debutoval 18. apríla 1948 vo Varšave v zápase Stredoeurópskeho pohára Poľsko – ČSR (3:1) ako jediný Slovák v nominácii. Prvý Slovák v bráne ČSR. Ďalšiu šancu dostal po štyroch rokoch. Bol tiež účastníkom majstrovstiev sveta v roku 1954 vo Švajčiarsku, nastúpil v prvom z dvoch zápasov proti Uruguaju (0:2). Bol to jeho posledný zápas v ČSR. Stal sa najstarším česko-slovenským brankárom na MS: mal už 33 rokov, 4 mesiace a 6 dní.

Klub OAP Bratislava - majster Slovenska, 1943, Reimann v hornom rade 3. zľava (Súkromný archív Ján Holko)

Aj v hokeji mali Bratislavčania konkurenciu v pražskom mužstve LTC. Obidve mužstvá sa stretli v ligovej premiére v Bratislave 15. januára 1946. Reimann bol strelcom historicky prvého gólu belasých, ktorým vyrovnal a zdramatizoval zápas a súper strhol víťazstvo na svoju stranu v posledných sekundách. ŠK skončil v skupine hneď za LTC, Reimann s Reitmayerom strelili po 5 gólov. Reimann s Jindřichom Reitmayerom vytvorili nezabudnuteľnú dvojicu, ktorú doplňovali ďalší hráči, najmä Juraj Kočan, ktorá sa dokázala presadiť v každom zápase. Reimann bol typom tvorivého, konštruktívneho stredného útočníka, ktorý dokázal nielen zakladať útoky a ideálne prihrávať, ale čiernu prácu odvádzal aj v skrumážach pred súperovou bránkou a často dával góly.

Reimann s Reitmayerom dostali príležitosť reprezentovať ČSR v priateľskom stretnutí ČSR – Švajčiarsko (3:1) v Prahe 25. februára 1946.

Na ľade sa vtedy striedali dve formácie a bolo ťažké sa do nich dostať. Formovalo sa mužstvo, ktoré sa stalo v rokoch 1947 a 1948 majstrom sveta. Pôvodne mali nastúpiť v útoku s Václavom Lonsmínom, ktorý hral s nimi v klube, ale z neznámych dôvodov na zápas neprišiel. Hral aj v neoficiálnych zápasoch, ale aj za B-mužstvo v roku 1947 v Taliansku a Švajčiarsku. Aj po vojne malo Slovensko svoj tím hrajúci pod hlavičkou Bratislavy. Reimann sa aj v ňom dokázal presadiť. Spoluhráčmi boli aj českí hráči Josef Maleček, Václav Lonsmín, Ullrich..., ktorí pôsobili v Bratislave. Mimoriadny úspech dosiahol vo švajčiarskom Lausanne prestížneho Devret Cup a hrali aj niekoľko priateľských zápasov. Vo finále s domácim mužstvom Montchoisi (6:5 po predĺžení) strelil 3 góly a prihrával aj na víťazný gól. Ohlas bol taký veľký, že Slováci dostávali ponuky z hokejovej Európy, ale prijali iba jednu – z Paríža. Hokejovú kariéru ukončil ako hrajúci tréner v Slávii Bratislava, ktorá hrala v sezóne

V úlohe futbalového trénera

Bohaté hráčske skúsenosti, prirodzenú autoritu, popularitu využíval ako futbalový tréner. Patril k prvým brankárom, ktorí sa stali trénermi. Túto časť jeho kariéry prerušila mimoriadna udalosť mimo ihriska. V Pražiarňach a baliarňach, kde pracoval ako vedúci, zistili manko 800 vtedajších korún a odsúdili ho na osem rokov. Polovicu trestu odsedel na Pankráci v Prahe, v roku 1962 ho prepustili. Meno populárneho športovca sa zo športových strán preniesol na vnútropolitické a vyslúžil si viaceré výčitky. Zo dňa na deň sa stal z neho „kávo-vý kráľ“. Keď sa vrátil, dvere na futbalových štadiónoch neostali pred ním zatvorené. Aj keď sa od trénera zároveň vyžadovala výchova socialistického športovca. Reimann bol však predovšetkým športovec telom a dušou. Jeho hráčska kariéra, ale aj obľúbenosť a oddanosť

1954/1955 o postup do najvyššej súťaže.

Slovensko ho milovalo pre jeho skvelú športovú kariéru i pre jeho veselú i priateľskú povahu. Vedel sa zabávať, tešiť – výnimočný človek. Mal dobrú náladu, optimizmus, vieru vo vlastné sily a schopnosti urobiť všetko pre kolektívny úspech. „Keď som išiel na ihrisko, či ľad, vždy som mal radosť. Vždy som chcel ísť z ihriska s vedomím, že sa dalo na mňa pozeráť“, spomínal po rokoch.

prekonávali všetky prekážky. Tak ako bol náročný na seba, bol náročný aj na svojich zverencov. Vždy nespokojný, chcel od hráčov stále viac a viac. Napriek tomu si dokázal získať ich autoritu a dôveru. Robil všetko pre to, aby hrali moderný futbal, bavili divákov.

Trénoval mládež Slovana Bratislava, seniorov ČH Bratislava, Tatranu Prešov, Zbrojovky Brno, ZVL Žilina, Lokomotívy Košice, AC Nitra, Jednoty Trenčín a ZŤS Dubnica nad Váhom. Jednotu Trenčín priviedol v roku 1978 k víťazstvu v Slovenskom pohári.

Vo Zvolene sa narodilo veľa detí, ktoré z rodného hniezda vyleteli. Odišli študovať, pracovať, ale aj športovo rásť, a už sa nevrátili. Na svoje mesto však nezabudli. Na Zvolenský chodník slávy pribúdajú mená uznávaných

a rešpektovaných osobností, ktoré prerástli svoj chotár, presadili sa vo svojich oblastiach a šírili dobré meno mesta doma i v zahraničí.

„Kto môže o mne pochybovať? Ja som z rodu zvolenských Forsytovcov“, to bola Reimanova obľúbená riekanka o vlastnom pôvode.

„Futbal a môj život je to isté. Mne stačilo byť futbalistom, ostal som ním. Ihrisko sa stalo pracoviskom na celý život, naším väzením, pevnosťou a neprekonateľne vysokým múrom“, vyznanie športovej legendy, ktoré ju zdobí.

Teodor Reimann zomrel na trenčianskom námestí 30. augusta 1982. Srdce nevydržalo druhý infarkt. Navždy odišiel zo všetkých štadiónov, ale jeho stopa na nich zostala. 📍

ŠK Bratislava v roku 1946 s Dr. Brežným, McKenzieim a pohárom (Dovret Cup). Reimann druhý zľava v druhom rade zhora (Súkromný archív Ján Holko)

Midland Adventure, s.r.o.

Objavujeme nepoznané

www.midlandadventure.eu

V BANSKEJ BYSTRICI
NAVŠTÍVTE

THURZOV DOM
MATEJOV DOM
TIHÁNYIOVSKÝ KAŠTIEĽ

STREDOSLOVENSKÉ
MÚZEUM